

VENENDAL

HET HUIS VENENDAL

EEN LANDGOED UIT DE GOUDEN EEUW

HET HUIS VENENDAL

EEN LANDGOED UIT DE GOUDEN EEUW
OP DE NOORDKANT VAN HOOGEVEEN

ALBERT METSELAAR

Stichting

**Informatiecentrum Geschiedenis
Hollandscheveld & Hoogeveen e.o.**

ALBERT METSELAAR

De statige woning van de familie Pet, Hoofdstraat 7, in de zomer van 1928. Hier stond het oude hoofdhuis van het landgoed Venendal. Op de plaats van Hoofdstraat 9 stond het poort- annex koetshuis.

Omslag: De wapens van de families Schaeap en Van Echten, bewoners van het landgoed Venendal, en een kaart met de kadastrale percelen van het gebied van rond 1920. Voorop het tweede pand op de plaats van het Huis Venendal, van de familie Pet.

Drukwerk 2018: Printjob, Hoogeveen.

**©Albert Metselaar, Hoogeveen 2018. Digitale heruitgave 2024.
Dit is een uitgave van de Stichting Informatiecentrum Geschiedenis
Hollandscheveld en Hoogeveen e.o.**

**Niets uit de tekst mag worden gepubliceerd en/of vermenigvuldigd,
op welke wijze dan ook, zonder vooraf verstrekte duidelijke en aan-
toonbare toestemming van de auteur.**

**Mochten er auteurs- en/of andere wettelijke rechten rusten op foto's, en er is geen
contact met u geweest, dan was dat ter goeder trouw. We horen dit dan graag van u,
met overlegging van de onderliggende informatie.**

HET HUIS VENENDAL

EEN LANDGOED UIT DE GOUDEN EEUW

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2018 albertmetselaar@home.nl

Waar we nu het pand Hoofdstraat 9 vinden begon in de 17^e eeuw een landgoed dat de noordkant van het toenmalige dorp domineerde. Het landgoed in zijn volledige vorm vinden we terug op de oudste kadastrale kaart, getekend in of kort na 1826. Het landgoed werd gesticht door Hendrik Schaep, uit het geslacht Schaep van het Huis den Dam te Hellendoorn. Zijn ouders waren Reinier Schaep en Anna van Echten. Hij was een neef van Roelof van Echten. Hij was kanunnik, aartsdiaken en Proost van het kapittel van Sint Marie te Utrecht. In 1633 werd hij beleend met het huis Windesheim in Overijssel. Hij tekende 26 april van dat jaar voor 100 morgen in de Compagnie van de 5000 Morgen van Hoogeveen. Jonker Hendrik was in 1633 gehuwd met Susanna Vogelaer (1596-na 1661), weduwe van Hieronymus van Uffelen en een dochter van een van de oprichters van de VOC. Bezielt in het kader van het toenmalige Nederland stak hij qua positie uit boven de Van Echten.

Venendal was Hendrik Schaeps buitenverblijf. Het oudste gebouw van Venendal, het oorspronkelijke hoofdgebouw, werd gebouwd in 1646. In de vergadering van de Hollandse Compagnie van 7 augustus 1646 kwamen de glazen in het huis van 'mijn Heer Schaep', Domheer Schaep, aan de orde. Deze glazen, ruiten, zouden hem gegeven worden door Proost Bentinck, de Hollandse Compagnie en mogelijk nog anderen. Het pand moet in zijn oorspronkelijke vorm, afgaand op deze notitie, bewoonbaar zijn gemaakt zijn in de nazomer van 1646. Van dit eerste hoofdgebouw is helemaal niets meer over. Het stond op de plaats van de in oude stijl gebouwde nieuwe woning, Hoofdstraat 7, "Nijerwal",

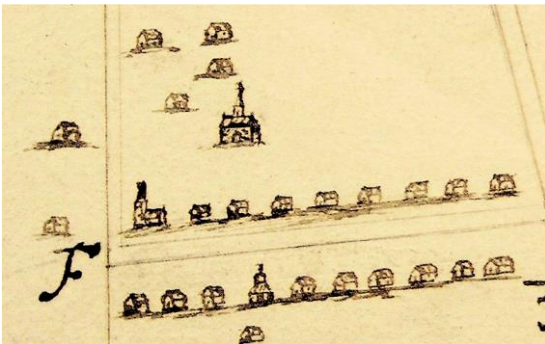
De gedenksteen ter herinnering aan een contract, en mogelijk ook de bouw van een meierwoning.

Op de zuidkant van het complex rond Venendal zat een poort. Die poort werd genoemd in een brief van 17/27 december 1659 van Hendrik Schaep aan Johan van Echten. Hendrik Schaep werkte aan uitbreiding van zijn gebied. Hij wilde blijkbaar nog meer rust voor zijn landhuis. De grond ten zuiden van zijn landhuis

was hem per contract geschonken door Johan van Echten, zoon van Roelof, op 7 november 1653. Johan droeg de grond echter niet over en zette er een arbeiderswoning op, pal onder Hendriks neus. In 1662 kwam het tot een schikking tussen Hendrik Schaep en de momboiren van wijlen Johan van Echten kinderen. Hij kreeg de grond alsnog in bezit. De woning die Johan van Echten er ooit had ge-

bouwd werd geheel verbouwd. Het resultaat was een poorthuis met een gevel tot in de vaart, zodat niemand ongemerkt over land het terrein op zou kunnen, en het aanzien van het landgoed nog meer uitstraling kreeg. In het smalle en langgerekte poorthuis werd een grote kelder gebouwd. Dit pand zou uitgroeien tot het huidige pand Hoofdstraat 9. De kelder is er nog. Een andere, nu dichtgemaakte kelder, kan ook uit deze tijd zijn geweest, maar werd door monumentenzorg niet zo aangeduid. Begin 20^e eeuw was dat een aardappelkelder, zodat die kelder ook bij de verbouw in de 19^e eeuw kan zijn gemetseld. Een 17^e -eeuwse gevelsteen herinnert aan de schenking die niet doorging en heeft waarschijnlijk ook in de arbeiderswoning gezeten. Maar het ging bij de steenlegging dus niet om het Huis Venendal zelf.

Een tekst van 17 augustus 1668 spreekt van een stuk land dat doorloopt “*noordwaarts tot aan de allee van de heer Schaep.*” Een allee is een laan, een weg met bomen aan de zijkanten. Een poort en een poorthuis hebben alleen zin als het gaat om een afgesloten stuk grond. De gracht om het gebied zal er dan ook al vroeg zijn geweest en is mogelijk naar het zuiden verlegd toen het poorthuis erbij kwam. Met de vermelding van de allee erbij weten we zo zeker dat in 1668 het landgoed al bestond zoals we dat afgebeeld vinden op de oudste kadastrale kaart. Omdat Hendrik Schaep in augustus 1668 al een tijdje overleden was kunnen we er gerust van uit gaan dat ‘zijn allee’ al ouder was. De situatie van die kaart zal in of kort na 1662 tot stand zijn gekomen. Rond 1660 werd Venendal voor het eerst op een andere kaart weergegeven. We zien het links van het midden: een gebouw met een toren-tje. Dat was zo geschetst omdat het ging om een gebouw met een opvallende functie. We zien links – ten noorden – ervan nog slechts enkele huizen in het veld. Schuin boven Venendal staat de kerk. Venendal staat bij het al gegraven Noordse Opgaande. De Hoofdstraat is flink bebouwd.

In september 1647 nam Hendrik Schaep tal van Overijsselse lenen over van zijn toen overleden grootvader Henrick Schaep. Zijn aandeel in de venen op het Hooge Veen groeide tot 200 morgen toen hij de 100 morgen veen overnam van ds. Boekenberch van Zuidwolde. Schaep overleed januari 1668. Venendal werd verkocht, als onderdeel van een failliete boedel. Het veen ging naar de familie Bentinck. Een beschrijving van het herenhuis vinden we in de Oprechte Haerlemse Courant uit het jaar 1668: “*Op den 27 Mey, Oudestijl sal in de Drenthe, 3 Uren boven Meppel, op 't hooge Echtinger Veen, verkocht werden, een groot, nieuw en welbetimmert Huys, genaemt Veenendal, met sijn Hoven, Boomgaert en Weylanden, en daer by 200 Morgen Veenen, met veel Privilegien en Vryheden. De Conditien sijn te sien tot Amsterdam, by Jeronimus de la Croix, Makelaer.*” De nieuwe eigenaar werd Ritmeester Hendrik van Echten, broer van Johan, en degene die in

1662 als voogd over diens kinderen de in 1653 toegezegde grond liet overgaan. Hendrik van Echten had zelf ook financiële problemen. Hij kon Venendal alleen kopen met een borg. Dat was Jan Andries de Vriese, die de grond ten zuiden van Venendal had gekocht. Terwijl de advertentie sprak van een *'nieuw en welbetimmerd Huys'* was de realiteit dat er flink wat reparaties moesten worden uitgevoerd om Venendal weer goed bewoonbaar te maken was. Toen kwam daar ook nog de oorlog van 1672 overheen. Venendal werd betrokken door de Múnsterse troepen. Een overlevering, vastgelegd door Jan van der Veen Azn., verhaalt van het pand:

"Tijdens Munsters bisschop Coevorden bezet hield en Groningen belegerde, stroopten ettelijke zijner benden het omliggende land van Drenthe af. Een dier benden, volgens de een 34, volgens de ander 50 ruiters sterk, rukte Hoogeveen binnen, en nestelde er zich in (...) huize 'Veenendal'. Met ontroering en vrees zag men de vijand daarvan bezit nemen, en weldra bleek het, dat die vrees niet ongegrond was. De nieuwe bewoners huisden er als echte kwelduivels. (...) "Eerst toen de dolle bisschop zijn hoofd voor Groningen stiet (28 augustus 1672), daagde er ontzet. Een detachement Staatse troepen, 150 man sterk, marcheerde Hoogeveen binnen. Terwijl dit plaats had, beging een der bisschoppelijke ruiters de onvoorzichtigheid, om op de voorbijtrekkenden te vuren, 't welk onmiddellijk ten gevolge had, dat de Staatse soldaten Veenendal omsingelden; er met onstuimig geweld binnendrongen, en allen, die ze er vonden, over de kling joegen. De bevelhebber der Munsterse bende hieuw men in vieren en wierp zijn verminkte en afgehouden leden in de vijver of 'weijert' achter het huis Veenendal. Sedert die tijd – zegt het volksverhaal – plagt het daar ontzettend te spoken."

De troepen hadden het pand volledig uitgeleefd. Voor de rest valt deze overlevering niet te controleren. Ook van een andere plaats in Hoogeveen werd verteld dat daar de Múnsterse soldaten zouden liggen. Dat dit grote pand, met de gracht er omheen, door de troepen werd bezet, dat kan wel degelijk een historische kern van het verhaal zijn geweest. De rest valt onder de sagen. Wanneer de Staatse troepen dit gebouw hadden veroverd, in een stormachtig gevecht, hadden we ook mogen verwachten dat er vertering in rekening zou zijn gebracht. We kennen alle rekeningen van troepenbewegingen van Staatse kant, maar daar zit niets bij, wat dit verhaal ondersteunt. Het verhaal is wel bevestigd door een wiggelroedeloper, die ook zeker wist dat er onder de wortels van de dikke boom naast het voormalige koetshuis een moeder en een dochter begraven liggen, eveneens gedood in die tijd. Probleem is echter dat die boom er toen nog niet stond. Hij is pakweg 150 jaar oud. Zo zijn we weer wat illusies armer, en kunnen we ons richten op wat er wel bekend is.

De familie van Echten oefende op Echtens-Hoogeveen de lagere rechtspraak uit. Formeel dus ook op het binnen Echtens-Hoogeveen gelegen landgoed Venendal. Hendrik Schaep had een veel hogere status dan de Van Echtens. In zijn dagen was het zo dat de rechtspraak hier formeel wel door de Van Echtens uitgeoefend zou worden, maar dat ze dit in de praktijk niet deden. Hendrik Schaep had een akkoord met de Van Echtens. Als er iets speelde zou men naar hem toekomen en hij zou het regelen. Afgeleide heerlijke rechten dus. Daarbij hoorden ook vermeende jachtrechten. Vermeend omdat ze formeel nooit verleend waren, hoewel ze in de praktijk

wel gehanteerd werden. Die jachtrechten kwamen binnen via de grond en het veen dat Hendrik Schaep van ds.Boekenberch had overgenomen. Het ging om: *'de vrije jacht van jagen, vliegen en vissen, in en op de zelve 5000 Morgen.'* Venendal was daarmee in feite een heerlijkheid binnen een heerlijkheid, tot het moment dat Hendrik van Echten stierf (winter 1672). Nu begrijpen we ook de opmerking over *'Privilegien en Vryheden'* in de Oprechte Haerlemse Courant.

HET CONFLICT TUSSEN HENDRIK SCHAEP EN JOHAN VAN ECHTEN

In 1659 gebeurde er iets ernstigs in Huize Venendal. De toenmalige eigenaar van het pand, Hendrik Schaep, gebruikte het als een buitenhuis. Hij moest zijn huis en zijn veenlanden over laten aan zijn personeel, als hij weer naar zijn eigenlijke woonplaats was vertrokken. Het ernstige voorval had plaats rondom de koetsier van Hendrik Schaep. Wat er is gebeurd, dat is niet duidelijk. Hendrik kwam erop terug in een brief, die hij schreef vanuit Zwolle, op 17/27 december 1659. De brief was gericht aan zijn neef Johan van Echten. Het voorval zal niet zo lang daarvoor hebben gespeeld, of ontdekt zijn. Hendrik Schaep werd zelf van het voorval op de hoogte gesteld door Broer Oenijs. Zo vinden we door dit voorval ook de sociale verbanden uit die dagen terug. Veenmeester Broer Oenijs was blijkbaar werkzaam voor Hendrik Schaep op diens venen en regelde tevens andere zaken voor hem.

In de brief gaf Hendrik Schaep aan dat hij 'gisteren' van Broer Oenijs een kopie had gekregen van een stuk dat hem vreemd voor kwam. Hij herinnerde Johan eraan *"dat als wij voor dezen wel in dissentie zijn geweest, dat toenmaals tussen ons versproken is dat als de een van de andere enig misnoegen had, dat men malkander zulks te kennen geven zou, en alzo in goede en vertrouwde vriendschap te leven, en alle misnoegen wegnemen."* Hendrik Schaep kon na het lezen van de tekst niet anders oordelen dan dat Johan iets tegen hem had, en het niet met hem besproken had. Want wat was het geval? Hendrik Schaeps gewezen koetsier had zich zeer misdragen in het huis van Hendrik Schaep. Hendrik Schaep had Johan van Echten verzocht om die koetsier in detentie te nemen, op te sluiten. Dat moest omdat hij een 'uitheems' man was, een vreemdeling, die 'boetvellig' was, strafbaar gedrag had gepleegd. Als ze hem niet zouden opsluiten zou hij zo weg zijn en nooit gestraft kunnen worden. Op basis van het octrooi van Johan van Echten kon en mocht hij gearresteerd worden, zei Hendrik in de brief. Hij herkende dus de Heerlijke rechten van de Van Echten en deed er een concreet beroep op.

De voormalige koetsier was er nog toen Hendrik Schaep nog op het Hoogeveen was. Johan had toen beloofd dat hij gearresteerd zou worden. Hendrik dat met Johan van Echten besproken. Na Hendriks vertrek had Johan tegen de gedane belofte in de koetsier naar Zwolle laten gaan *"en zijn goed van daar halen, tot mijn merkelijk nadeel."* De koetsier haalde zijn kleren uit Zwolle, waar hij dus blijkbaar woonachtig was. Daarna heeft Johan van Echten een kwestie voor de rechter willen brengen rondom de *"wettelijke gedane donatie van die huisstede"*. Er speelde namelijk ook nog de zaak over de gift van een stuk grond om een woning te bouwen. Dat werd het latere poorthuis. Dat kon Johan niet weigeren zonder krenking van *"zijn woord en hand"*, stelde Hendrik. Hendrik vroeg Johan of hij eens erover na wil-

de denken *“of ik geen reden had zodanig bewijs van betaling te verzoeken, daar mede ik zulk een vuile gast, die mij hier of daar weer om betaling had menen aanspreken konde afzetten. Hier volgt nu deze frivole pretentie van UHEg (= Uw Hoog Edelgeboren) meiers en die daar op gegeven apostille (= schriftelijke bevestiging). UHEg weet wel dat niet alleen ik maar ook alle de Heren Participanten nooit hebben verstaan dat UHEg jurisdictie zich verder extendeerde (= uitstrekke) als over de veenluiden daar wonende, waar op mij ook indachtig is dat wij UHEg meninge daarover hebben begeren te weten, waarop UHEg enige maanden uitstel of beraad verzocht, doch mijns wetens zich nooit daar op verklaard heeft. Nu zie ik dat UHEg zich aanmachtigd, van mij deze insinuatie te laten doen, en na gedaan bericht daar op te doen als naar rechte zal bevonden worden te behoren.”*

Er was een conflict rondom de koetsier en een conflict rondom geld, een schriftelijke verklaring, rondom een over te dragen stuk grond voor een woning, maar vooral ook rondom de wijze waarop Johan van Echten daarmee omging. We lezen ook hoe men gebruikelijk was om met geschillen om te gaan. Hendrik Schaep en zijn neef Johan van Echten hadden blijkbaar een herenakkoord, waardoor ze alle mogelijke geschilpunten als heren onder elkaar bespraken, zonder dat er sprake was van Johan van Echten in een rol als Heer van Echten, die zijn Heerlijke rechten uitoefende op de persoon of de landerijen van Hendrik Schaep. Hendrik Schaep was namelijk niet een van de gewone veenluiden, de turfgravers en seizoenarbeiders. Hendrik was hoofdparticipant van de Compagnie van 5000 Morgen. Heer Hendrik Schaep gaf aan dat zowel hij als de andere participanten van de Compagnie er van uit gingen dat de jurisdictie c.q. de Heerlijke rechten niet verder gingen dan over de veenluiden. De Heerlijkheid Echtsens-Hoogeveen was in praktische zin dus tot 1659 alleen het gebied van de Hollandsche Compagnie en dat deel van de venen van Johan van Echten dat daar ten noorden van lag. Het gebied van Bentincks Compagnie was er formeel wel aan gelieerd, maar feitelijk paste Johan van Echten daar geen uitvoerende gerechtelijke middelen toe.

Johan van Echten veranderde in 1659 van koers. Vanaf dat moment oefende hij de lagere rechtspraak en andere Heerlijke rechten ook uit over mensen van buiten het gebied, die al dan niet toevallig in het veen van de Compagnie van de 5000 Morgen aanwezig waren. Daarmee vielen opeens ook alle participanten zelf onder de Heerlijke rechten en het juridische gezag van Johan van Echten, zo gauw ze op het veen waren! Inclusief het gebied rondom het huis Venendal. Tenminste, als we de brief van Hendrik Schaep mogen geloven. In ieder geval maakt de brief duidelijk waarom bij de latere uitspraken over de omvang van de Heerlijkheid Echtsens-Hoogeveen zo expliciet werd uitgesproken dat ook de woning van Hendrik Schaep eronder viel. En tegelijkertijd maakt zo'n uitspraak duidelijk dat andere stukken veen en ondergrond er absoluut niet onder vielen. Daar dacht Johan van Echten in 1659 nog heel anders over. Hij sprak dat ook duidelijk uit. Na opnieuw een uiteenzetting over de betwiste punten schreef Hendrik Schaep een historisch woord. We lezen: *“.....en daar ik UHEg dan verder in dienen kan zal van harte geschieden, verzoevende dat wij om beuselingen in geen krakeel mogen raken, maar dat men al dit verhaalde wil aannemen als komende uit een vredelievend gemoed.”* Het gekrakeel werd uiteindelijk zo groot, dat het gebied van de familie Bentinck nog steeds die

naam draagt: Krakeel. Het lijkt er op dat Hendrik Schaep en Johan van Echten er ook niet uit zijn gekomen. Alle lopende conflicten werden meegenomen in een uitspraak van Ridderschap en Eigenerfden. Een Heer van stand komt bij zijn landhuis, Venendal, om te rusten en zijn venen te bezien. Hij is furieus, als hij ziet wat zijn koetsier heeft aangericht. Hij vindt geen rust, maar opwinding. Brief op brief.....

BEWONERS EN OUDE BESCHRIJVINGEN VAN HET HUIS

Voor de tweede helft van de 17^e eeuw mist informatie over eigenaren en bewoners. We weten dat het landgoed daarna volgens de haardstedenregisters bewoond werd door Lambartus Carsten (1691-1712), de erfgenamen Karstens (1713), Dr. Karsten (1714) en Ritmeester Bartholomeus Ramaker (1715-1728). Lambartus Carsten was een ongehuwde kleinzoon van Carst Peters, de eerste bewoner van wat we nu kennen als het Schippersshuus. Lambartus' vader was landmeter Jan Carsten, die een rol speelde in diverse kwesties rondom het intomen van de geclaimde rechten door de familie Van Echten. In 1698 kocht Lambartus van Hendrik van Duiren de grond ten oosten van Venendal. Grond buiten de gracht en de singel. Door deze aankoop kreeg het landgoed de omvang zoals deze in stand bleef tot de tweede helft van de 19^e eeuw. Overigens had dit weideland ook voordien al bij het landgoed gehoord. In 1685 was het land van de kerkhof tot in het Noordse Opgaande echter door de mombers over de nog minderjarige kinderen van Ritmeester Hendrik van Echten verkocht aan dokter Van Duiren en secretaris Hendrik van Suchtelen.

Lambartus was na het overlijden van zijn zuster Anna Carsten (1683) mombler geworden over de kinderen van haar en Hendrik Telvoren. Een van deze kinderen, Johanna Margarita Telvoren, trouwde in 1698 (1^e proclamatie 6 augustus) als jonge dochter van Hoogeveen met luitenant van de cavalerie Bartholomeus Ramaker uit Nijmegen. Waar woonde Johanna? Misschien een tijdje bij haar voogd op Venendal en was ze daarom jongedochter van Hoogeveen? Toen de 40^e penning moest worden voldaan bleek het bezit van Lambartus Carsten, geld en goederen, in totaal op f 14.000,- te komen. Advocaat Johan Carsten woonde een jaar op Venendal, dat in het haardstedenregister toen op naam van de erven stond. Vervolgens ging het landgoed door naar Johanna Margarita en haar man. Haar op Venendal opgroeivende zoon Pieter Wilhelm Ramaker promoveerde in 1723 aan de universiteit van Groningen tot juridisch doctor. In 1724 werd hij voor de Etstoel beëdigd als advocaat van Drenthe. Hij werd op 7 april 1742 procureur generaal van het gewest Friesland. We vinden de Ritmeester Ramaker voor het laatst op Venendal in 1728.

Helaas is er geen bewoner van Venendal vermeld in het haardstedenregister van 1729. Dat houdt in dat het landgoed op het moment van opstellen van het register, 3 juni 1729, nog onbewoond was. In 1730 woonde hier *'Brigadier Echten'*. We hoeven niet te vragen wie de brigadier wel was, want in 1733 vinden we vermeld: *"Zijn Hoogh-welgebr. Gest. De Heer J. B. van Echten Brigadier"*. Daarna zijn er wat jaargangen weg. Vanaf 1740 zijn ze er weer. We vinden hierin aanvankelijk niets terug dat wijst op het Huis Venendal. We weten dat het pand slechts enkele woningen verwijderd was van dat van ds. Florens Caspar de Vriese. Er is echter geen man of vrouw van aanzien vermeld, in de nabijheid van de predikant, waar je Venendal zou

verwachten. Er staat wel jaren achtereen een Freule van Echten vermeld, elders in de opgave van het Noordse Rot, het deel van Hoogeveen waar Venendal onder viel maar dat gaat over Alida Agnes van Echten. Dit was een dochter van Rutger van Echten, zelf weer een zoon van Johan van Echten en Anna Elisabeth van Haersholte. En toch weten we met zekerheid dat Venendal vanaf 1743 weer deel was van het bezit van de Van Echtsens.

Jan van Echten (1680-1757) was luitenant te paard, ritmeester, kolonel en in ieder geval al in 1729 brigadier. Vervolgens is hij generaal-majoor, luitenant-generaal en gouverneur van Meenen, België. Dat laatste was tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Lodewijk XV sloeg persoonlijk in 1747 het beleg voor Meenen, met een leger van 30.000-40.000 manschappen. De strijd begon op de 28^e mei. De eerste aanval was op de 1^e juni. Er werd een hoornwerk veroverd, dat verlaten bleek. De 3^e juni werd de IJperense poort aangevallen. Deze bleek eveneens niet verdedigd. De dag erop begon een batterij van 8 mortieren de stad te bewerken. Luitenant-Generaal Johan Baron van Echten tot Echten zou de stad moeten verdedigen met anderhalf bataljon Hollanders en wat dragonders. Dat was het moment waarop Van Echten de witte vlag uit liet steken. Zo kon hij het leven redden van al zijn manschappen, die tegen de grote numerieke meerderheid van de vijand geen schijn van kans zouden hebben. Hij voorkwam de verwoesting van de stad en het doden van veel burgers. Maar het overgeven van de stad zonder tegenstand, was voor menig militair geen heldendaad, al kreeg hij van de vijand ook een eervolle capitulatie. Wat had hij kunnen uitrichten met pakweg 1500 manschappen?

De haardstedenregisters geven zo aan dat hij in of rond 1729 het Huis Venendal in gebruik nam. Hij was nog geen eigenaar. De weduwe van ritmeester Ramaker (mevrouw J.M.Telvoren, voormalige bewoner van Venendal) verkocht op 5 april 1743 aan Jan van Echten: *“Haar huis genaamd Venendal met des zelfs hof, boomgaard, singels, een stukje groenland, alsmede het groenland tussen de eerste en tweede wijke, beginnende in 't Noorder Opgaande tot half in de sloot van de Kerksteege, met de lusten en lasten, rechten en gerechtigheden als de verkoper het zelve bezeten en gepossideert hebben”*. Volgens oud en goed Drents gebruik werd daar die dag de stok voor gelegd. Dat deed de schulte, Abraham W. Calkoen. Arent Danenberg, schulte van Meppel, nam de stok op als vertegenwoordiger van Jan van Echten. Vanaf dat moment waren Jan van Echten en zijn nazaten eigenaren van Venendal, in de zin van het toenmalige recht.

Wel bezit van de Van Echtsens, maar geen duidelijke opgave van bewoners, wat was daar aan de hand? Het lijkt er in ieder geval op dat Jan van Echten voor zijn gezin een eigen huis van stand zocht, zolang zijn vader Roelof van Echten (1648-1735) nog op Huize Echten woonde, als Heer van Echten. Na de dood van zijn vader vertrokken Jan en zijn echtgenote zelf naar het Huis te Echten. Wie woonden er in de jaren daarna op Venendal? In het boek 'Huizen van Stand' wordt gezegd dat het wel verhuurd zal zijn. Maar dat is geen reden van vrijstelling van het haardstedengeld, de kerspelbelasting, of het pastoorsgeld, waaruit de predikant zijn traktement ontving. Als we enige jaren daarna wel huurders op Venendal kunnen aantonen is dat juist doordat ze gewoon meebetaalden in deze gelden. Wie had er dan

zoveel invloed dat hij vrijstelling had van het haardsteden- en pastoorsgeld, zonder dat er een bijzondere regeling getroffen hoefde te worden, die we terug kunnen vinden in het kerspelarchief? Want daarin vinden we niets over vrijstelling van Venendal. De enige die in zekere zin 'boven de wet' kon staan was de Heer van Echten. Het is een beetje natte vingerwerk, maar zolang er geen betere inschatting is, waar de feitelijke informatie bij in te passen is, gaan we er van uit dat Jan van Echten Venendal zelf aanhield. Hij gebruikte het als een soort tweede woning, voor hemzelf en zijn gezin. Mogelijk speelde ook de opvoeding van een gehandicapt kind mee.

In 1756 werden alle panden op het Hoogeveen beschreven, aan de hand van de 'vakken bemuurd' en de gebinten. Het pand van de Heer van Echten dat we kennen als het complex Venendal werd genoteerd als: "*t Huis bemuurt 14 7/16 vak f 433-2-8; Schuure voor half bemuurt 8 7/8 vak f 133-2-8*". Men betaalde vervolgens belasting over de genoteerde bedragen, gebaseerd op de grootte en de bouwaard. Uit de terminologie weten we dat Venendal, hoofdgebouw en bijgebouw, was opgetrokken in steen. Een bemuurd vak mat 2,4 meter. Het bijgebouw was niet half van steen, maar werd voor de helft van het geld in de belasting gerekend. Met 8 7/8^e vak was de schuur 21,3 meter lang. Het register kende maar 2 gebouwen, net als de oudste kadastrale kaarten. We kunnen deze schuur herkennen als het poorthuis. Het andere pand zou in een zelfde berekening komen op een lengte van 34,65 meter. Dat is erg lang en komt niet overeen met de beeldvorming van de genoemde kaarten. Het Huis Venendal had blijkbaar twee verdiepingen. Dan komt het goed overeen met het kaartbeeld. De lengte van het hoofdgebouw Venendal was iets meer dan 17,3 meter, en dat 2x vanwege de verdieping.

De van Echten verhuurden het landgoed daarna aan derden. Daarbij werd breed gezocht naar nieuwe bewoners. In de Leeuwarder Courant van 26 september 1767 lezen we: "*Men presenteert te verhuren: Een fraaie Heren Huizinge op 't Hogeveen, om tegen mei 1768 aan de varen, waarin drie grote kamers zijn en een kelderkamer, grote en kleine keuken, en verder gemak. Alsmede een groot koetshuis en stalling voor 4 à 6 paarden, hoving, doch kan ook zonder dezelve gehuurd worden. te bevragen op 't Huis te Echten*". Inmiddels was het huis al verhuurd, maar deze huurders wilden er blijkbaar al gauw weer uit. In 1771 werd het landgoed opnieuw via de krant te huur aangeboden. We vinden het huis in de Opregte Groninger Courant beschreven als een huis en hof, voorzien van drie grote beneden- en een kelderkamer, een grote en een kleine keuken, provisiekamer, klerenzolder en regenbak, met of zonder stallen voor paarden en beesten (koeien). Als huurders kennen we de oude graaf Otto Ernst Gelder van Limburg Stirum (1760-1766) en de Hoogeveense arts Willem Manting (1766-1772). Daarna woonden er weer diverse Van Echten op Venendal.

Een beschrijving uit 1807: "*De westkant van de 2^e en de oostkant van de 1^e Wijk, 4 stukken groenland en een steeg. Een stuk groenland en steeg. C 172 Huis, Hof en Stallingen. Aan de Huizen, ten oosten de algemene vaart. De Freules van Echten*". Huis en landgoed werden in 1812 als volgt op papier gezet, in de taal van die tijd:

"De Freulens van Egten geven aen haer land en gronden.

1. *Een singel met houd bepoet daer in gelegen een stuk groen Land groot p.m. 5/6 morgen.*
 2. *4 Stukken groenland gelegen op de zuitkant van het Noordse Opgaande tuschen de Eerste en de 2de Wijke tegen over de kerk groot p.m. 3 1/3 morgen.*
 3. *Een stukje groenland op de Zuitkant van het Noordse opgaande tuschen de 2de en 3de wijke groot 7/12 morgen.*
 4. *Een stukje zaayland aen de oostkant van de 10 wijke in Pesser Velt tegenover Albert Otten groot 3 akker.*
- Nogh een bossyn met wat gront 3 akkers gelegen in de singels.”*

De Hoogeveense schrijver/schilder Albert Steenbergens heeft het hoofdpand nog gekend. Hij schreef een serie artikelen over ‘Hardenbroek en omstreken’, waarin hij zijn herinneringen aan Hoogeveen uit 1849 verwerkte, al dan niet doorspekt met geromantiseerde verhalen. In die serie beschreef hij ook het grote landhuis op de noordkant van ‘Hardenbroek’, oftewel Hoogeveen. We lezen in de Nieuwe Drentse Volks Almanak van 1885:

“In het jaar 1849 (...) stond aan de noordzijde van het dorp, een vervallen gebouw, dat met zijn hoge torenachtige schoorstenen, zijn met luiken voorziene kruisramen, zijn drietal trapgeveltjes, en zijn door een zware muur omsloten tuin, niet weinig geleek op een oud klooster. (...) Toen ik in vroeger dagen – het was in ’t eerste twintigtal jaren dezer eeuw – het oude huis placht te bezoeken, ja, genoegzaam dagelijks daarin verkeerde, zag men, gelijkt, in de ebbenhouten panelen van de kolossale schoorsteenmantel van de achterkamer, het portret ten voeten uit van een in het schilderachtig gewaad der 17^e eeuw gedoste krijgsman. Het was de beeltenis van Joan Brockhorst, de stichter van het huis, en de stamheer van het geslacht, dat in de dagen waarvan ik spreek het bewoonde”.

In Albert Steenbergens jeugd was het pand van de Van Holthe tot Echtsens. Het verhaal ging ook lang dat de Van Echtsens het pand hadden gebouwd. Wat Albert Steenbergens beschrijft als een portret van ‘Joan Brockhorst’, een van de vele ver sluierde en onder andere namen schuilgaande personen in zijn serie over Hardenbroek, kan een verwijzing zijn naar een portret van een van de Van Echtsens. We zullen nog zien dat er in 1827 aantoonbare diverse grote portretten hingen.

In zijn boekje *“t Een en ander over de gemeente Hoogeveen*, uitgegeven in 1873, vertelt Jan van der Veen Azn. over Venendal (blz.12): *‘Zo werd, onder andere, door de familie Van Echten, ten jare 1653, de herenbehuizing Veenendal (thans verandert) gebouwd’.* De schrijver kwam in 1829 vanuit Gorredijk op het Hoogeveen wonen, toen zijn vader er werd bevestigd als predikant van de Grote Kerk. Hij kende het oude Venendal in volle glorie. Hij kon het landgoed niet dateren, behalve door die ene steen met een jaartal in het poorthuis. Hij dateerde het hele landgoed op basis van die steen uit 1653. Hij noemde tevens een verkeerde stichter van het landgoed. Dat is niet verwonderlijk, als je niet meer informatie hebt, maar wel veel overleveringen. Het is ondenkbaar dat hij poorthuis en hoofdhuus door elkaar haalde. Dat gebeurde later wel, mede op basis van zijn tekst. Bij gebrek aan bronnen.

DE FREULES EN DE INVENTARIS VAN FREULE JOHANNA HENRIETTE

Nadat er jarenlang huurders op hadden gezeten, werd Venendal weer in gebruik genomen door de eigenaren, de Van Echten zelf. Het waren vooral de vrouwen. Huize Venendal was een plaats waar een weduwe, de ongehuwde zussen en oudere tantes een eigen en redelijk zelfstandig leven konden leiden. In 1774 woonden op Venendal de weduwe van Jan van Echten en diens ongehuwde zoon *'Baron A. van Echten'*, als *'inwonende vrijgeselle'*. De weduwe was Allegonda Susanna van Haersolte (1702-1779). De ongehuwde inwonende zoon was Arend van Echten, later Arend van Echten tot Arendshorst en Gerner, vanwege zijn huwelijk in 1780 met een erfdochter en vertrek naar het huis Gerner bij Dalßen. Zoon Roelof (1731-1797) was getrouwd in 1772 en woonde op het Huis te Echten. Op Venendal zullen toen veel meer kinderen van Jan van Echten hebben gewoond maar alleen de volwassen inwonende zoon was interessant voor het belastingregister, waarin het haardstedengeld werd opgetekend. In diverse genealogische overzichten lezen we nogal eens dat mensen overleden op het Huis te Echten. Het is maar de vraag of dat altijd klopt, en of de mensen niet op Venendal stierven en geboren werden. We zien in ieder geval de ongehuwde dochters van Jan van Echten tot hun dood op Venendal wonen. Het Huis van hun jeugd en van hun hele verdere leven. Te denken is daarbij aan de ongehuwde freules:

- Rhijna Allegonda van Echten (1734-1795), begraven 20 januari 1795 in de grafkelder van de kerk van Hoogeveen als de 'Onwijze'. Ze was verstandelijk gehandicapt.
- Rolina Jacoba van Echten (1736-1781).
- Johanna Henrietta van Echten (1737-1827).
- Elisabeth Geertruid van Echten (1739-1812).

Op 25 augustus 1812 kwam heel- en vroedmeester Philip Schlecht samen met Jan Geerts Bakker, herbergier, bij H.C.Carsten, ambtenaar van de burgerlijke stand, om te melden dat Elisabeth Geertruida van Echten, geboren op Huize Echten, dochter van Jan van Echten en Allegona Suzanna van Haersolte, op maandag 24 augustus 's middags om 5 uur was overleden in het huis nr. 758 wijk C, streek de Noord. De herbergier verhuurde kamers aan de gemeente Hoogeveen om dit soort ambtelijke activiteiten te kunnen verrichten. De heelmeester in deze zal dan ook de arts zijn geweest die de freule bijstond in haar laatste dagen.

] Wie samen met anderen onder één dak woont, heeft spullen door elkaar staan. Wat is van wie? In 1812 kwam het tot een beschikking van de president van de rechtbank van de Eerste Aanleg te Assen, op het verzoek van Johanna Henrietta, om aanwijzing van een notaris om haar bescheiden uit de boedel van haar overleden zuster te lichten.

Het was blijkbaar dokter Gerhardus Visscher die Johanna Henrietta bijstond in haar laatste dagen. Hij en herbergier Jan Geerts Bakker gaven haar overlijden namelijk op bij de burgerlijke stand. Ze stierf 31 maart 1827, 's morgens om elf uur, wijk C 758, te Noord. Ze was net vier dagen daarvoor, de 27^e, 90 jaar oud geworden. De

oude freule had op 17 december 1818 haar testament laten opmaken door notaris Abraham Meijer te Hoogeveen. Uit het geopende testament bleek dat ze onder meer bezat *“de helft in het goed Venendal gelegen te Hoogeveen door de overledene zelve bewoond geweest bestaande in een behuizing gekwateerd sub nr 758, schuur en hof, singels, bos, en zes stukken groenland gezwettet ten oosten en zuiden aan de landerijen van J.A.Meijer en consorten, ten westen en noorden aan het hoofddeep, te samen groot s.c. zeven bunders.”*

De andere helft van het goed hoorde aan familieleden. Heel Venendal met bijbehorende grond werd gewaardeerd op f 7000,-. Ze bezat nog veel meer, waaronder een keuterij te Echten, onder de naam 'de brouwerij', verhuurd aan Hilbert Hendriks Strijker. De freule had tevens flink wat geld uitstaan bij derden, die het tegen rente van haar hadden geleend. We komen in totaal op f 6299,- aan uitgeleend geld, tegen doorgaans 4% rente, wat een jaarlijkse opbrengst aan rente opleverde van wel iets meer dan f 250,- als iedereen trouw betaalde. Daar overheen kwam nog het huurgeld van de landerijen. Het grondbezit was beperkt, als we zien hoeveel sommige andere grondbezitters wel niet bezaten, maar al met al was het genoeg om te rentenieren. Venendal zelf leverde net zoveel op als een voor die dagen flinke boerderij, vanwege de koeien. Het moet dan ook goed leven zijn geweest, voor freule Johanna Henriette. Dat lezen we ook af aan de rest van de inventaris. Ze had de waardevolle goud- en zilverstukken van de familie niet hoeven te verkopen. Interessant is de lijst met roerende goederen. Dit is de inventaris van het Huis Venendal (Hoofdstraat 7) en de schuur (nu Hoofdstraat 9) van maart 1827:

Vijf familieportretten, gewaardeerd op f 3,-.
Een staand horlogie f 25,-.
Een houten turfbak f 0,30.
Een spiegel met glazen rand f 12,-.
Een blauw geverfde neerslaande tafel f 1,50.
Een oud zwilken kleed op dezelve f 0,50.
Een klein spiegeltafeltje f 2,50.
Een notenbomen latafel met koperen sloten f 7,-.
Een uithaaltafel met gekleurd zwilk f 6,-.
Een blikken theestoof f 0,50.
Een koperen schenkketel f 1,50.
Een ijzeren tang f 0,25.
Drie houten vuurstoven f 0,60.
Een bijbel f 1,50.
Een gezangboek f 0,50.
Een ronde houten tabaksdoos f 0,50.
Een ijzeren schaar f 0,10.
Een dito suikerschaar f 0,10.

Een koperen tabaksconfoor f 0,50.
Een haardstoffer f 0,10.
Een tinnen olie en azijn stelletje f 0,60.
Twee blikken verlakte dessert trommetjes f 0,60.
Een blikken verlakt trommetje 0,10.
Twee tinnen messen en vorken mandjes f 0,10.
Een stenen mosterdpotje f 0,10.
Een blauwe stenen suikerpot f 0,10.
Een verlakt blikken presenteerblaadje f 0,30.
Een dito theebus f 0,05.
Twee stalen snuiters f 0,30.
Een mandje met enig oud ijzer f 0,10.
Twee glazen kompotten f 0,40.
Twee dito bokalen f 0,40.
Elf dito f 1,50.
Vijf bierglazen f 0,50.
Twintig wijnroemers f 2,-.
Drie bloemglazen f 0,30.
Enig glaswerk f 0,50.

Twee kristallen zoutvaten f 0,20.
Twee blikken theebussen f 0,15.
Twee stenen boterpotjes f 0,30.
Een porseleinen greepje f 0,10.
Vijf tafelmessen f 0,40.
Een voorsnijmes f 0,05.
Enige aarden potjes f 0,20.
Een blikken theeblad f 0,30.
Een blikken koffieketeltje f 0,05.
Een zwarte stenen spoelkom f 0,20.
Tien porseleinen kopjes en dertien
dito schoteltjes f 1,50.

***Twaalf stoelen met trijpen
zittingen f 36,-.***

Een uittrektafel met zwilk en
mahoniehouten rand f 14,-.
Drie verlakte trommetjes f 2,-.
Vier bovenglasgordijnen f 1,-.
Acht beneden dito met de roeden
f 2,-.
Een oud tapijt f 3,-.
Twee vogelkoutjes f 2,-.
Twee bloemstukjes f 0,60.
Een koperen koffiekkan f 1,-.
Een dito keteltje f 0,75.
Een tinnen trekpot f 0,30.
Een vuurhaardje f 1,-.
Een koperen keteltje f 0,60.
Twee verlakte kandelaars en bakjes
f 1,-.
Een tinnen en verlakte blikken ketel
f 0,90.
Een verlakt theebusje f 0,60.
Een lantarentje f 0,30.
Enig theegoed f 0,60.
Een zwart theeservies f 1,25.
Een tinnen koffiekkan f 1,25.
Een verlakt theeblad f 0,40.
Zestien porseleinen kopjes en
schoteltjes f 2,-.
Een tinnen inktpot f 0,40.
Twee linnen glasgordijnen f 0,75.
Een metalen tafelschel f 0,50
Een borstel en houten poederdoods
f 0,10.
Een mahoniehouten tafeltje f 0,50.
Twee portretten f 0,20.

Een dito f 0,10.
Een houten tobбетje f 0,10.
Een tinnen waterpot f 0,75.
***Negen oude stoelen met matten
zittingen f 1,80.***
Een oud kleed en karpet f 3,-.
Een latafel f 3,-.
Een dito f 3,-.
Een bed peluw en twee kussens
f 50,-.
Een ledikant met groen saijen
behangsel f 10,-.
Een matras f 3,-.
Een beddenkleed f 4,-.
Een bonte en drie wollen dekens
f 20,-.
Een eikenhouten kabinet f 10,-.
Twee vogelkouwen f 1,-.
Een oude theestof f 0,40.
Een hangklok f 12,-.
Een koekoeksklok f 0,60.
Een spiegel f 0,20.
Dertien grote oude schilderijen
f 0,65.
Vier houten platen van lustens f 0,20.
***Twee stoelen met matten zittingen
f 0,25.***
Drie kleine matten mandjes f 0,05.
Een blikken trom f 0,20.
Een plank waarop een haas
geschilderd f 0,05.
Een Spaanse rieten stok f 0,10.
Een ijzeren el f 0,20.
Een houten lampetkan f 0,20.
Zeven mandjes f 0,70.
Een mangel f 10,-.
Een houten pers f 2,-.
Een ragebol f 0,20.
Een luiwagen glazen wasser en twee
latten f 0,20.
Een verlakt blikje f 0,20.
Een houten bank f 0,30.
Een haspel f 0,20.
Een schenktafeltje f 0,30.
Een mangeltafel met losse poten f 1,-
Een ijzeren kraan f 0,20.
Een houten vliegencas f 0,30.

Een geweerbord f 0,30.

Tien stoelen met matten zittingen f 5,-.

Een koperen koffiekkan f 1,50.

Twee glazen bokalen f 0,20.

Vier glazen schaatsjes f 0,20.

Een desserplaat van glas f 0,30.

Twee bierglazen f 0,10.

Een silhouet f 0,05.

Een tinnen waterpot f 0,75.

Enige potjes f 0,10.

Een houten stoof f 0,15.

Een spiegel met bruine lijst f 3,-.

Enige glaasjes f 0,15.

Een oud tafeltje f 0,30.

Een eikenhouten ledikant met een groen greinen behangsel f 12,-.

Een matras f 3,-.

Een bed met gestreept tijk peul en vier kussens f 35,-.

Een dekbed met Friesbont f 4,-.

Een witte wollen deken f 3,-.

Een gekleurde katoenen dito f 5,50.

Een tinnen waterpot f 0,75.

Een meelzeef f 0,20.

Vier zakken f 2,-.

Een stoof f 0,15.

Zes schilderijtjes f 0,10.

Dertien tafelmessen f 1,30.

Een gladhouten kabinet f 12,-.

Een eikenhouten dito f 10,-.

Een ingelegd kastje f 1,50.

Twee houten theeblaadjes f 0,60.

Twee oude paraplu's f 1,50.

Drieënveertig platte borden f 4,30.

Negenentwintig soepborden f 2,90.

Vijf kleine borden f 0,50.

Zes schotels met holle randen f 0,90.

Een kastanje vaas met schotel f 0,30.

Drie sauskommen f 0,60.

Twaalf ronde askitten f 2,40.

Zes kleine dito f 0,90.

Vier grote vetschotels f 1,20.

Twee slabakken f 0,70.

Acht borden f 0,80.

Een schaalte en twee kleine bordjes f 0,40.

Twaalf porseleinen kopjes en schoteltjes f 2,-.

Drie zwarte kopjes en schoteltjes f 0,50.

Vier kopjes en schoteltjes f 0,75.

Zes koppen f 0,60.

Elf kopjes en schoteltjes f 1,65.

Een rommelzo dito f 0,60.

Zeven porseleinen schaaltes f 2,-.

Drie dito kommen f 1,-.

Acht dito f 2,-.

Vier dito f 10,-.

Drie kleine dito f 0,40.

Vier dito potjes f 0,40.

Vier dito borden f 1,50.

Vier dito schaaltes f 1,50.

Een dozijn dito borden f 3,-.

Een schoteltje en vijf kopjes f 0,30.

Vier kopjes en schoteltjes f 0,40.

Twee kopjes en vijf schoteltjes f 0,50.

Enig porseleinen poppewerk f 1,-.

Twee aardn potten f 1,-.

Zes kopjes vijf schoteltjes en twee kommen f 2,-.

Tien kopjes en schoteltjes f 3,-.

Zes dito en zeven schoteltjes f 1,80.

Twee suikerpotjes f 0,30.

Een boterpot f 0,30.

Een rommelzo f 0,30.

Een karpet f 10,-.

Vijf vijlen 0,50.

Twee koffers en een kistje f 4,50.

Een bed peul en twee kussens f 45,-.

Een wollen deken f 5,-.

Een katoenen dito f 5,-.

Een spiegel f 3,-.

Een eikenhouten latafel f 2,-.

Een ledikant met een rood greinen behangsel f 6,-.

Een tinnen waterpot f 0,75.

Een dito f 0,75.

Een beddekleed f 0,60.

Vijf handdoeken f 0,50.

Vijf zakken f 2,-.

Een vogelkougien f 0,30.

Een kabinet f 7,-.
Een rommelzo f 0,60.
Een kastje met bonen en erwten f 2,-
Een kast met rommelarije f 1,-.
Enige tonnen en blikken trommeltje f 0,75.
Een kist met kaarsen f 2,-.
Enige koperen schalen f 1,50.
Honderd vijf en twintig pond oude gewichten f 6,25.
Een koperen lamp f 0,40.
Een blikken dito f 0,20.
Twee koperen blakers f 0,30.
Een koperen braadpan f 1,50.
Twee tinnen schotels f 1,80.
Een dito terrine f 1,-.
Een koperen koffieketel f 0,75.
Een blikken lantaren f 0,10.
Een span gereden met de tomen f 5,-
.
Een trens en twee bidden f 1,-.
Een koperen zijvat f 0,75.
Twee dito schuimspanen f 0,30.
Twee koperen lepels f 0,30.
Een bollebuisjespan dito f 0,70.
Een dito castrol f 1,75.
Vier ijzeren hakmessen f 1,50.
Vier blikken blakers f 0,25.
Een ijzeren koolschaaf f 0,10.
Een dito vork f 0,10.
Twee tinnen kandelaars f 0,80.
Twee spinnewielen f 2,-.
Een langwerpige vierkante tafel f 0,40.
Een neerslaande tafel f 0,60.
Zes keukenstoelen f 2,50.
Een roodkoperen castrol f 1,50.
Een geelkoperen taartenpan f 1,-.
Een papegaaientaartenpan van geel koper f 3,-.
Een geelkoperen regenbakemmer f 2,50.
Twee tinnen bierkannen f 1,50.
Een geelkoperen vijzel f 2,50.
Een tinnen trekpot f 0,90.
Een koffiemolen f 0,60.
Enige aarden potjes f 0,05.

Een tinnen schotel f 0,60.
Twee dito doorgeslagen f 0,75.
Twaalf dito borden f 4,80.
Een ijzeren drievoet f 0,30.
Een dito tang en assenschep f 0,50.
Twee dito haardkettens f 1,-.
Een dito ketel f 1,-.
Twee dito lantarens f 1,50.
Een dito blaasbalg f 0,05.
Een zijvat f 0,10.
Een blikken gieter f 0,60.
Een houten mosterdmolen f 0,10.
Drie flessen f 0,10.
Zeven aarden schoteltjes f 0,35.
Acht dito potten f 0,40.
Een geel koperen castrol f 0,60.
Een dito steelpan f 0,40.
Een rode koperen aker f 5,-.
Een dito ketel f 5,25.
Een kleinere dito f 5,-.
Twee ijzeren potten f 1,50.
Twee koperen deksels f 1,-.
Vier wateremmers f 3,-.
Drie houten balies f 3,-.
Een ijzeren kraan f 0,20.
Twee houten schalen met ijzeren balans f 0,60.
Vier vaatjes f 1,-.
Enige apothekersflesjes f 0,20.
Zeven mandjes f 0,60.
Enige potjes f 0,50.
Een lantaren f 0,30.
Een mand met appels f 0,40.
Twee manden met aardappels f 1,-.
Negen tinnen schotels f 7,-.
Enig spek f 20,-.
Enig vlees f 20,-.
Een rommelzo potten en pannen f 1,-
Een stoffer f 0,20.
Een koffer 0,30.
Een kleine dito f 0,10.
Een houten kist 1,-.
Twee ijzeren volden f 0,40.
Twee mouten linnen zakken f 0,40.
Een houten bank f 0,30.
Vier houten kisten f 10,-.
Een tafel f 3,-.

Een schepel f 1,50.
Drie manden f 0,70.
Een grote koperen ketel met ijzeren voet f 12,-.
Een spiegeltje f 0,40.
Een bedpeul en twee kussens f 13,-.
Een oude tafel f 0,30.
Een kistje f 1,50.
Een vleeskuip f 1,50.
Een wafelijzer f 1,-.
Zes matten f 1,-.
Twee gordijnen en een vallegien f 1,-
Een rommelzo f 0,75.
Een stellegien f 1,-.
Een kast f 2,-.
Een dito f 2,-.
Een kist f 5,-.
Een bedpeul en drie kussens f 15,-.
Vijf dekens f 10,-.
Twee gordijnen en een vallegien f 1,-
Een rommelzo hout en ijzerwerk f 5,60.
Een ijzeren balans en schalen f 10,-.
Een koperen staartpan f 0,30.
Een koperen pan f 0,75.
Enige koperen pannegies f 0,25.
Een dito f 0,10.
Een tinnen spuitbus f 0,40.
Een spuit f 0,40.
Vier kussentjes f 3,-.
Een wade en netwerk f 1,50.
Enig genaaid gaas en zijde f 2,-.
Een rommelzo f 0,10.
Een blauwbonte koe f 35,-.
Een roodbonte dito f 55,-.
Een dito f 35,-.
Een zwartbonte f 36,-.
Een rode f 36.
Een witte f 15,-.
Een blauwbonte pinke f 10,-.
Een zwartbonte dito f 7,-.
Een perceel brandturf f 3,-.
Een balie f 1,50.
Drie wateremmers f 2,25.
Een perceel hooi f 20,-.
Een oud dorseldek f 3,-.
Een koekenkist f 1,50.

Drie ladders f 2,50.
Enig tuingereedschap f 0,60.
Drie melktonnen f 3,-.
Een eegde f 1,50.
Een hondenhok en hond f 1,50.
Een haan en tien hennen f 3,30.
Een slijpsteen f 1,-.
Enige stokken en planken f 2,-.
Een houten kist f 0,60.
Een bedpeul en twee kussens f 15,-.
Een peul f 1,50.
Twee wollen dekens f 5,-.
Twee scheppen f 1,-.
Een bijl en hakmes f 1,-.
Twee mestvorken f 0,12.
Een bijltje f 0,40.
Een smeervat f 0,15.
Een karnschep en krabber f 0,50.
Een zende f 0,50.
Een zaag f 0,20.
Een stoel f 0,20.
Een trap f 0,20.
Enige oude planken f 0,50.
Een wanne f 0,70.
Twee houten tonnen f 0,60.
Zes beestekettens f 2,40.
Een dito f 0,20.
Een karn met koperen band f 6,-.
Een melkjuk en twee emmers met koperen banden f 7,-.
Veertien zijvaten f 4,20.
Zeven houten tonnegies f 2,-.
Een hof schoffel f 0,30.
Een bank f 1,-.

Tafelgoed en linnen

Twee tafellakens en twaalf servetten f 19,-.
Een tafellaken en twaalf servetten f 16,-.
Een dito en vierentwintig servetten damast f 72,-.
Een dito en acht servetten f 12,-.
Twee tafellakens f 4,-.
Een servet f 1,-.
Achtien servetten f 9,-.

Enige oude servetten f 1,50.
 Een lapje linnen f 2,55.
 Drie beddenlakens f 6,-.
 Twee dito f 5,-.
 Twee dito f 4,-.
 Drie dito f 6,-.
 Vier dito f 8,-.
 Twee dito f 5,-.
 Een dito f 2,-.
 Twee dito f 4,-.
 Zeven dito f 14,-.
 Twee dito f 4,-.
 Zes servetten f 3,50.
 Een tafellaken f 2,50.
 Twee beddenlakens f 5,-.
 Drie oude dito f 3,-.
 Drie slopen f 1,20.
 Twee oude lakens f 1,-.
 Vijftien peulslopen f 15,-.
 Zeven kussenslopen f 3,50.
 Vier oude dito f 1,-.
 Acht handdoekjes f 1,60.
 Drie lakens f 7,50.
 Twee handdoekjes f 0,40.
 Drie dito f 7,50.
 Zes dito f 15,-.
 Drie lapjes linnen f 0,50.
 Drie dito blauw f 0,60.
 Een blauwbont kleedje f 1,40.
 Een rol zeildoek f 2,-.
 Een pand katoen f 3,-.
 Een oud laken f 0,60.
 Negenentwintig stukken garens
 f 4,35.
 Enig vlas f 1,50.
 Een lapje linnen f 2,-.
 Twee peulslopen f 1,50.
 Acht lakens f 16,-.
 Vijf kussenslopen f 2,50.

Goud en zilverwerk

Een gouden horlogie zwaar aan
 goud drie lood of dertig wigjes, het
 lood gewaardeerd op twaalf gulden
 f 36,-.

Twee zilveren kandelaars zwaar
 honderd en vier lood het lood tot
 vijfenzeventig cents f 78,-.
 Een zilveren deksel van een theekan
 vijf lood f 3,75.
 Een dito koffiekkan zwaar
 tweehonderd en vijftig lood f 187,50.
 Twaalf dito vorken waar
 zevenenzeventig en een half lood
 f 58,62 ½.
 Twaalf dito lepels zwaar
 zesenzeventig lood f 58,25.
 Een soeplepel vijftien lood f 11,25.
 Een confituurlepeltje en vorkje zwaar
 twee en een half lood f 1,8 ½.
 Een dito knippe zwaar twee en een
 half lood f 1,8 ½.
 Een dito breideknopje zwaar een en
 een half lood f 1,10 ½.
 Een dito suikerlepeltje zwaar twee
 lood f 1,50.

En de navolgende lijfstoebehoren

Elf hemden f 22,-.
 Tien dito f 15,-.
 Zes dito f 9,-.
 Zes dito f 9,-.
 Zes dito f 9,-.
 Zeven dito f 10,50.
 Vier dito f 4,-.
 Negen neteldoekse doeken f 2,70.
 Elf dito f 3,30.
 Vijf dito f 1,50.
 Acht linnen zakdoeken f 2,-.
 Vier dito f 1,-.
 Twaalf dito f 6,-.
 Elf oude dito f 0,55.
 Drie hoofddoekjes f 0,30.
 Zes feitels f 2,40.
 Twee katoenen doeken f 0,60.
 Twee halve dito f 0,40.
 Vijf broeken f 1,50.
 Drie paar witte zakken f 0,90.
 Vijf paar oude dito f 0,50.
 Acht oude mutsen f 0,40.
 Zeven ondermutsen f 0,20.

Vier nachtmutsen f 0,20.
 Vier streepte broeken f 1,60.
 Drie paar zakken f 0,60.
 Vier boezelaars f 3,-.
 Acht bonte doekjes f 0,80.
 Twee dito F 0,30.
 Vijf paar kousen f 3,-.
 Twee borstrokken f 1,-.
 Vier witte malsellien rokken f 5,-.
 Twee bonte rokken f 2,-.
 Twee dito witte f 1,-.
 Een zwarte zijden doek f 2,-.
 Een gebloemde dito f 1,50.
 Een batiste katoenen dito f 1,-.
 Vier witte katoenen doeken f 1,60.
 Twee kanten dito f 1,20.
 Een katoenen jak en rok f 2,50.
 Een dito rok f 2,50.
 Een dito f 2,-.
 Een dito f 3,-.
 Een dito f 1,50.
 Een dito f 3,-.

Zes jakken f 4,50.
 Drie rokken f 2,50.
 Een bonte japon f 2,50.
 Een dito f 2,50.
 Een dito f 3,-.
 Een dito f 2,50.
 Een dito f 2,-.
 Een dito f 2,50.
 Een dito f 2,50.
 Een zijden japon f 2,50.
 Een zwarte merinassen rok f 2,-.
 Een wit neteldoeks jak f 0,30.
 Een paar sajetten kousen f 0,60.
 Een rommelzo lapjes f 0,20.
 Een tinnen voorschoot f 0,40.
 Zes bovenmutsen f 6,-.
 Vent dito f 6,-.
 Een neteldoekse doek f 0,40.
 Een doosje met lint f 0,10.

Bron: successiememories.

De boedel werd met al deze bezittingen en uitgeleende gelden begroot op f 19196,51 ½. Er waren ook nog schulden. Daaruit krijgen tevens informatie over het personeel van Venendal. Knecht Hendrik Booij had nog recht op f 90,-. De meid Jantien Bolling had nog recht top f 48,50. De meid Beeke moest nog f 45,- hebben. De kosten rondom overlijden en begrafenis werden begroot op f 179,-. Er was nog meer en zo kwam de totale boedel op een bedrag van f 18780,66. Daarvan was f 300,- voor de voormalige knecht Gerke Jans Hof. Hij moest vanwege ouderdom stoppen en was blijkbaar zo goed bevallen, dat hij nog een legaat had verdiend. Hij zal jarenlang op Venendal hebben gewoond en had een nauwe band met de oude freule. In 1797 vinden we bijvoorbeeld maar 2 bewoners van Venendal: Johanna Henrietta van Echten, 59, 'vrijster', en Gerkes Jans Hof, 55, knecht. Gerke was op 31 oktober 1825 al overleden, 85 jaar oud. Vandaar dat dit legaat niet doorging.

Jammer genoeg werd niet per kamer genoemd waar men was, bij het inventariseren. Bij dat werk werden de stoelen in de kamer in één keer bij elkaar opgeteld. We zien zo rondom iedere vermelding van stoelen een kamer beschreven. Vandaar dat dit in de opsomming vetter en cursief is opgenomen. Een waterpot, de 'pispot', zet je niet in de mooie kamer. In de eerste kamer zien we familieportretten, een tabaksconfoor, en geen waterpot. De inventarisatie begon dan ook in de salon, de mooie kamer, of hoe we die ook willen noemen. Gelet op de tekst van Albert Steenberg, met verwerkte jeugdherinneringen, was dit de achterkamer van het Huis Venendal. Het huis zelf telde 5 kamers, gelet op de genoemde tellingen van stoelen. De inventarisatie van het huis eindigde in de keuken. Rondom de keukenspullen werd ook weer beddengoed genoemd. Blijkbaar had een dienstbode een slaappleaats aan-

sluitend op de keuken. De laatste stoel, maar één, werd genoemd rondom boeren-gereedschap, en weer in combinatie met beddengoed. We zijn met het inventariseren daarbij aangekomen in de schuur, het poorthuis. In de context van het poorthuis werden zes 'beestekettens' vermeld, ketenen om koeien aan vast te zetten, zes koeien en twee pinken. Pinken zijn éénjarige koeien, die nog niet worden gemolken. Ze stonden 's winters net als kalveren blijkbaar in een hok, niet tussen de stalpalen. De koestal was een deel van het poortgebouw, net als het hok van de pinken. Men vermeldde een melkjuk en twee emmers met koperen banden, voor dat men de koeien 's zomers buiten molk, of om melk van de koestal naar het hoofdhuis te brengen. In het poortgebouw stonden ook drie melktonnen. Nu krijgen we ook helderheid over de functie van de kelder, nu nog aanwezig. Deze 17^e -eeuwse kelder is onder meer gebruikt als melkkelder, zodat de melk koel bleef.

Het taalgebruik is enigszins teruggebracht naar de huidige herkenbaarheid. Hier en daar blijven woorden raadselachtig, als je de begrippen niet kent. Saaijen is zijden. Behangsel is behang, maar kan ook van stof zijn. Feitels zijn banden van stof om lakens en dergelijke mee vast te zetten. Malselien is emouseline, een keper geweven katoenen stof uit India. Sajet is een soort wol, net als merinas. Batist is een dunne, bijna doorzichtige katoenen stof. Bij de opgave van tafelgoed en linnen, goud- en zilverwerk en lijfstoebehoor werd in de tekst zelf ook al een kopje gebruikt.

We lezen uitvoerig over van alles en nog meer, maar missen ook zaken. Er werd geen baar geld vermeld. Dat werd niet gezien als inventaris. Er was wel paardetui, maar het paard is niet genoemd, net zo min als de sjees of ander vervoermiddel. Het kan er wel zijn geweest, maar het ging dan om goederen van familieleden. Het kan natuurlijk ook zijn dat de oude tante de deur niet meer uit kwam, of alleen als ze werd gereden door familie en/of diens koetsier. In het huis stonden diverse vogelkooien. Wat zat daar in? Slechts éénmaal is dit vermeld: een papegaai. Oftewel, er is één bewoner van Venendal geweest die alle freules overleefde.

VENENDAL EN DE EERSTE BRANDWEER VAN HOOGEVEEN

Dit Venendal werd volgens de notulen van de Compagnie van de 5000 Morgen van 2 juli 1649 aangewezen als een van de drie eerste depots van de Hoogeveense brandweer. Men besloot dat zouden worden "... *ingekocht vijftig brandemmers, te verdelen in drie huizen, te weten het ene gedeelte in de behuizing van de Weledele Heer Schaep, tien in de behuizing van Peter La Court en tien in de gemene behuizing van Hollandse participanten*". Als we dit vertalen naar de opslag van de brandemmers op Venendal, dan moeten de eerste emmers er gestaan hebben toen Venendal bestond uit het pand waar we nu Nijerwal vinden, achter een poort. Omdat brandemmers bij brand direct ter beschikking zouden moeten staan zullen ze direct achter de poort in een schuurtje zijn ondergebracht. Nadat Schaep het pand erbij had getrokken waar we nu het museum vinden zullen de emmers achter de nieuwe poort in het poort- annex koetshuis zijn bewaard. Het waren deze emmers en de vraag naar het ontstaan van de brandweer van Hoogeveen, die een nieuw onderzoek naar het complex op gang brachten. Dit leidde tot een totaal nieuw beeld van Venendal.

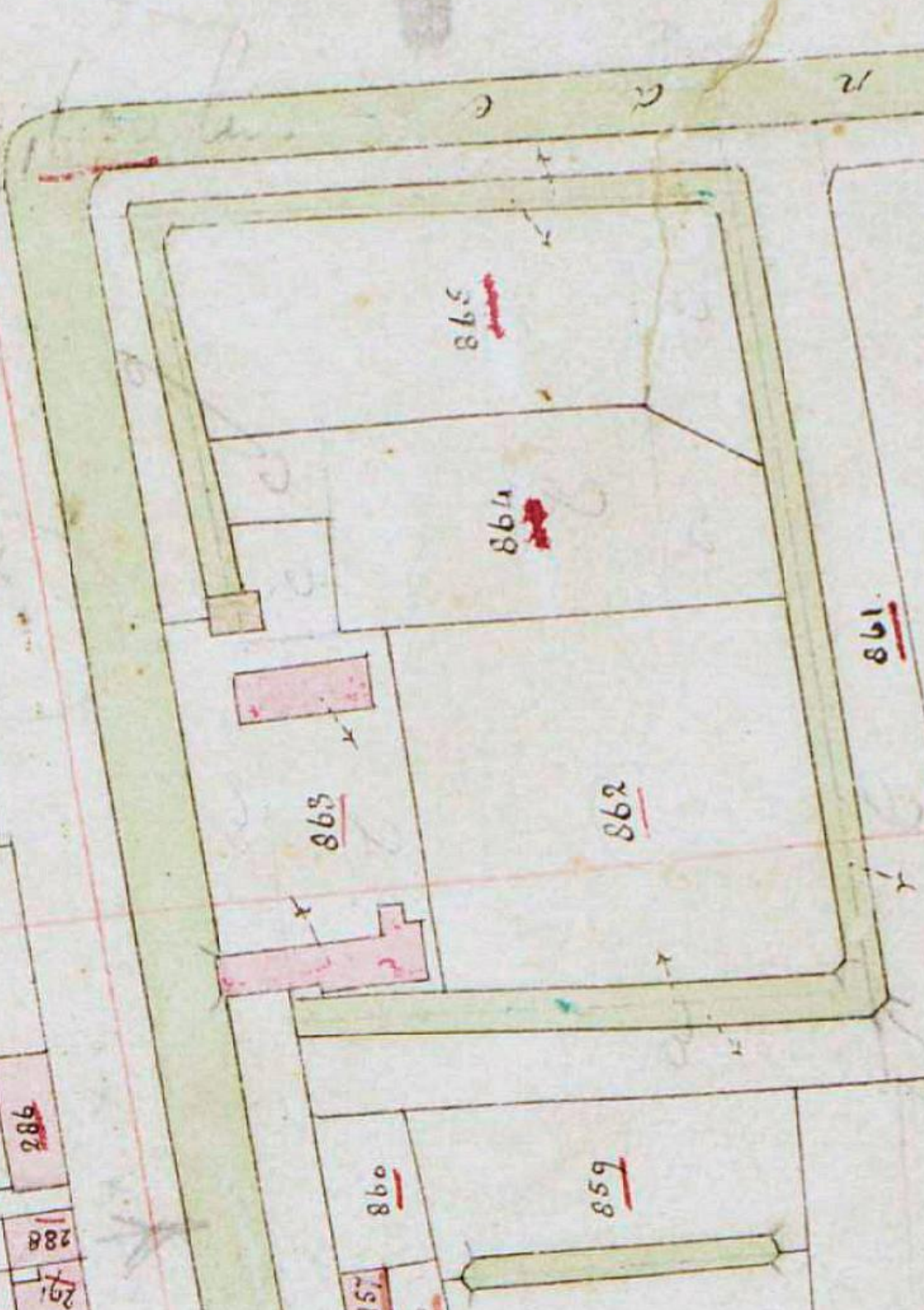
HOE ZAG HET TERREIN ERUIT?

Als het kadaster van rond 1830 het pand via kadastraal nummer A863 omschrijft als 'huis, schuur, erf en huis', dan hebben we het duidelijk nog over twee bij elkaar horende huizen. Eigenaren waren de erfgenamen van Johanna Henriëtta van Echten. De toenmalige bewoners kennen we eveneens. Dat waren Johannes Constantinus Hurrelbrinck, de in 1832 overleden echtgenote Eke Stinstra, de kinderen Anna Henderica van 11, Pieter van 9 en dienstbode Helena Everts ten Kley. In het poorthuis woonden landbouwer Willem Wesseling, afkomstig uit Staphorst, echtgenote Lutje Jans Akkerman en hun 18-jarige zoon Hilbert. De kadastrale kaart uit deze periode laat ons een mooi beeld zien van het terrein. We zien de hoek van de Eerste Wijk (Hoofdstraat) met het Noordse Opgaande (Willemskade), waar we binnen een gracht de percelen en gebouwen van Venendal getekend zien. We zien weergegeven: 861: laan of weg. 862: tuin. 863: huis, schuur, erf en huis. Het onderste pand is nu Hoofdstraat 9, het bovenste Hoofdstraat 7. Perceel 864: weiland. 865: hakbos. We zien het poortgebouw de weg afsluiten.

Om het landgoed heen kan via een laan met bomen. Gelet op de beschrijving van Albert Steenberghe mogen we verwachten dat de voorgevel van het hoofdgebouw op de zuidkant zat, vanwege de genoemde derde trapgevel. Wie langs het water naar het landgoed Venendal liep of reed, met paard en/of wagen, stond voor het poortgebouw. Hij kon rechtsaf de laan op en langs de oostzijde van het terrein verder rijden. Daar kon hij weer rechts om zijn weg langs het Noordse Opgaande te vervolgen. Of links en dan alsnog het terrein van Venendal op. Wie over water met een brandschuit of een praam naar of van Noord voer, zag op de oostzijde een opvallend gebouw, omzoomd door het hoge geboomte van de laan. Het terrein was nog binnen de laan omzoomd met een wijk, alsof er een gracht lag. Het gebouwtje ten noorden van het hoofdhuis, op de punt van de gracht, zal als schuur tevens onderdak hebben geboden aan een vaartuig, een punter of zoiets, om de gracht schoon te kunnen houden.

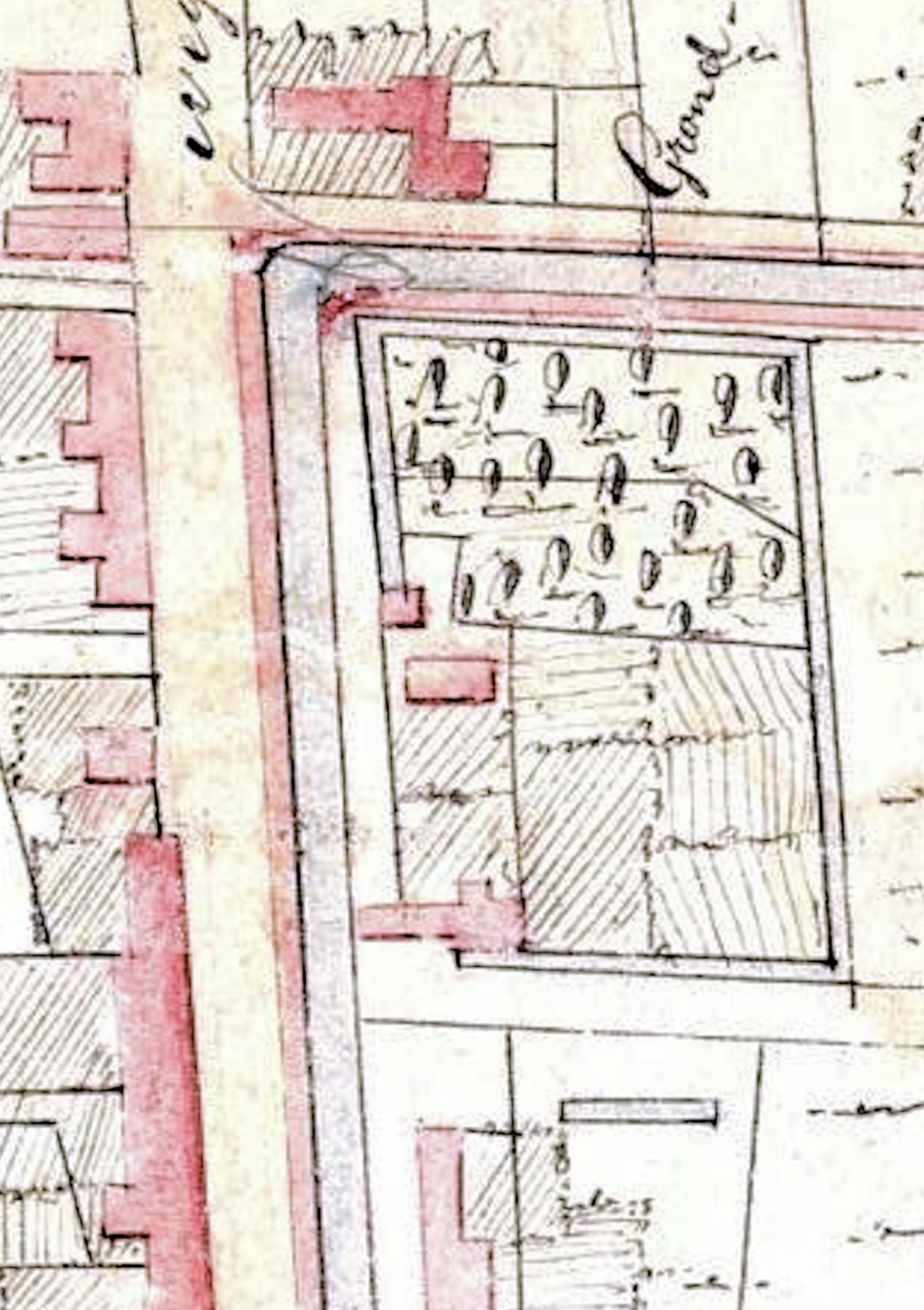
Het geheel was dermate georiënteerd op het zuiden. Het was dan ook de noordpunt van het 17^e en 18^e eeuwse dorp Hoogeveen. In de 19^e eeuw was er al heel wat omheen gebouwd. Bij de herbouw van het hoofdpand, het noordelijke pand, in 1872, had de laan zijn functie al verloren. Er liep een weg langs het kanaal, niet meer om het landgoed. Het nieuwe pand van de familie Pet kreeg dan ook een gevel op de westzijde, georiënteerd op de straat. Het zelfde was al gebeurd in 1857 met het zuidelijke pand, het poorthuis. Doordat de poort verdween, kon vanaf toen de weg door worden getrokken langs de vaart. Dat was onder meer nodig vanwege het graven van de Verlengde Hoogeveense Vaart en het verdiepen en verbreden van de Hoogeveense Vaart. Langs het water moesten goede jaagpaden komen om de scheepsjagers hun werk te kunnen laten doen. Voordien kon dat hier niet, maar kende men ook geen scheepsjagers in het gebied.

In 1843 werd door ingenieurs van Rijkswaterstaat een serie kaarten gemaakt, om de zwakke punten van de Hoogeveense Vaart te kunnen overzien, en voorstellen voor verbeteringen voor te bereiden. **De kaart van rond 1830 en die van 1843:**

way

Grand

In deze vorm, omsloten door een vaart en een brede allee, was het niet te bewonen en te onderhouden, zo moet midden 19^e eeuw zijn gedacht, want er werd stukje bij beetje aangestuurd op onttakeling en opsplitsing. Ook de omstandigheden brachten dit mee. In 1855 werden namelijk de meest noordelijke percelen verkocht aan de Drentsche Kanaal Maatschappij. Op zaterdag 27 januari 1866 om 10.00 uur werden door notaris H.J. Carsten op Venendal een aanzienlijke hoeveelheid eikenbomen verkocht. Het ging waarschijnlijk om bomen van de laan rondom het terrein, en/of om bomen op het binnenterrein. Dat het ging om hoge, lange stammen, wordt duidelijk uit de wijze waarop ze werden aangeprezen in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 20 januari 1866: *“Tot scheepsbouw en andere werken zeer geschikt”*. Ook werd er hakhout verkocht.

Perceel A863 is tot de splitsing eigendom van Jhr. Anne Willem van Holthe tot Echten. Het geheel mat 22 roeden en 40 ellen. In 1871 worden de beide panden van het landgoed van elkaar losgekoppeld. Uiteindelijk worden beide huizen afzonderlijk aan derden verkocht. We volgen als eerste het oude hoofdgebouw, het Huis Venendal. We richten ons daarna op het voormalige koetshuis.

De situatie vanaf 1873:

De statige boerderij van Pet, op de plaats van het oude landhuis Venendal.

Claas Pet trekt eens lekker aan zijn pijp, in de tuin achter het huis.

Overigens sprak men van boerderij, vanwege de overeenkomstige bouw, maar was het pand geheel ingericht voor bewoning.

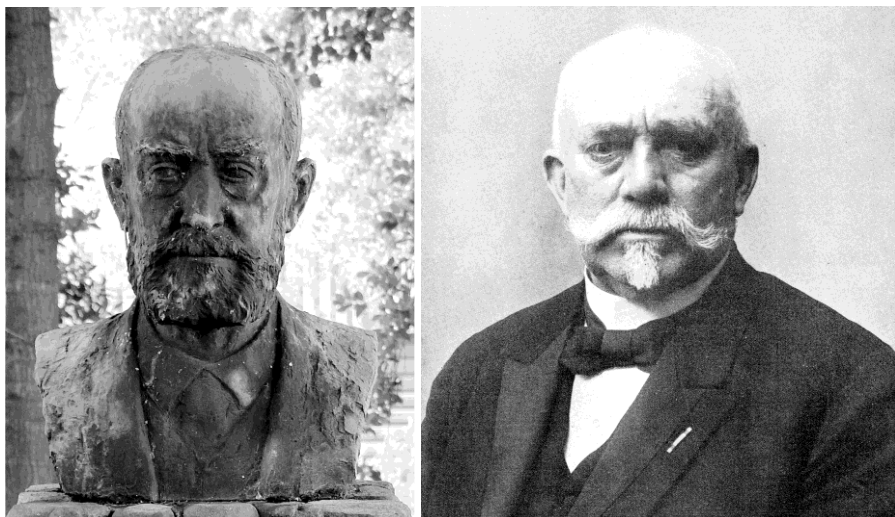

HET HUIS VENENDAL VANAF 1871

Het oude huis wordt in 1871 met 8 roeden en 40 ellen grond eigendom van Susanna Vermande (1806-1872), winkelierster, weduwe van Reinier Pet (1808-1837). Ze waren doopsgezind. De weduwe Pet is op 6 september 1872 overleden, op Venendal. De tuin wordt later nog diverse malen gesplitst en/of weer samengevoegd. Dat laten we voor wat het is. Duidelijk is dat Susanna Vermande niet lang plezier heeft gehad aan haar nieuwe huis. Het oude hoofdgebouw wordt in 1873 afgebroken. Dat is het einde van Venendal, in zijn oude vorm. Op de plaats zelf wordt een nieuw pand opgetrokken. Dit pand zal vooral bekend worden als 'de boerderij van Pet'. Als nieuwe eigenaren fungeren enige tijd Jan Pet en Neeltje Susanna Pet, kinderen van Reinier Pet en Susanna Vermande. Koopman en winkelier Jan Pet (1833-1896) laat het na aan zijn dochter Susanna. Susanna Pet trouwde 9 augustus 1888 te Hoogeveen met de onderwijzer Taeke Jansma. Ze wonen in Amsterdam, als ze in 1897 het pand op haar naam krijgt overgeschreven. Ze is niet de enige eigenaar. Het is 'Susanna Pet en consorten', oftewel nog een deel van haar familie, terwijl ook nog 03.20 are eigendom blijkt te zijn van Jhr. Mr. Anne Willem van Holthe tot Echten. De 18.50 are van het totale perceel uit die dagen, worden in 1902 overgedragen aan een van die consorten en komen op naam van Claas Pet (1836-1916) boekhandelaar en drukker te Hoogeveen. Claas is 23 mei 1867 getrouwd met Neeltje Suzanna Pet, zijn nicht, dochter van Reinier Pet en Susanna Vermande. Claas en zijn vrouw zullen dus al eerder onder de 'consorten' zijn gevallen. Na Claas' overlijden staat het pand op naam van zijn kinderen: Neeltje Susanna, Susanna Mathilde Neletta, Jeannette Gabrielle en Gerrit Agricola. We hebben het over de redactie van de Hoogeveense Courant uit die jaren. In 1947 is er in de kadastrale registers weer sprake van 'sloping', maar er werd ook weer opgebouwd, want het bleef een woning. Dit tot het einde van de openbare kadastrale gegevens.

Wie woonden er, na de dood van Susanna Vermande, weduwe Pet? In het bevolkingsregister vinden we op haar overlijdensadres aanvankelijk nog een nicht wonen. Ze was 31 december 1863 vanuit Den Haag in Hoogeveen komen wonen, en met Susanna naar Venendal gegaan. Ze heette Geertruida Maria Vermande en was geboren op 12 augustus 1808 in Dordrecht. Ze vertrok per 22 mei 1877 naar Apeldoorn. Vanaf 9 mei 1877 waren hier ingeschreven de arbeidster Marchien Hui-zing, voordien wonend in de gemeente Ruinen, en arbeider Hendrik Zinger, eveneens afkomstig uit de gemeente Ruinen. Ze vertrokken beiden in januari 1878, Marchien naar Ruinen en Hendrik naar Zuidwolde. Het lijkt erop dat de erven Pet in afwachting van een vaste bewoner het huis niet leeg wilden laten staan. Daarna kwamen David Blein, koopman, en zijn vrouw Hendrika Wijnberg. Ze werden per 23 mei 1878 ingeschreven, vanuit de gemeente Dwingeloo.

Volgens het adresboek van 1890 is de hoofdbewoner Hugo Huges. Hij is onderwijzer voor meer uitgebreid lager onderwijs. Zijn echtgenote heet Philippina Wilhelmina Nanninga. Er zijn enkele kinderen: Elisabeth, Leonarda Catharina, Jan en Johan Hendrik. De volgende bewoners zijn Mr. Harm Smeenge en Margaretha Mos. Harm was kantonrechter van Hoogeveen. Hij is vooral bekend geworden als lid van

***Links Jacob Elema, rechts Harm Smeenge.
Beiden zijn in Hoogeveen vernoemd in straatnamen.***

zowel de Tweede als de Eerste Kamer. Daarnaast heeft hij voor Hoogeveen wat kunnen betekenen als voorzitter van de schippersvereniging Schuttevaer. Zijn opvolger als kantonrechter werd Mr. Jan Wessels Boer. Ook deze woonde enige tijd in dit pand. Daarna kwam Jacob Elema hier wonen. Volgens het bevolkingsregister was dit een landbouwleraar. We kennen hem echter vooral als hoogleraar aan de Hogere Landbouwschool te Wageningen. Daarnaast is hij als landbouwvoorlichter in Drenthe degene geweest die de boeren vertrouwd maakte met nieuwe vormen van kunstmest. Hij woonde hier nog rond 1910, toen een nieuw adresboek werd ingevoerd. Na zijn vertrek vonden de eigenaren van het pand het tijd worden om van het gebouw te genieten. Boekverkoper, uitgever, drukker en krantenman – de man van de Hoogeveense Courant – Claas Pet en zijn vrouw Neeltje Suzanna Pet-Pet hebben hier beiden tot hun dood gewoond. Na hen brachten hier de 'dames Pet', de ongehuwde dochters, hun levensavond door. In 1966 stond het pand op naam van Gerrit Agricola Pet en Roelof Bouwmeester. Uiteindelijk werd het gesloopt. En jaren daarna opnieuw opgebouwd als statige pand, met de uitstraling van een oud herenhuis. Omdat de Hoogeveense bevolking niet goed omging met hun erfgoed, wist niemand meer dat de plaats ooit de muren van het statige landhuis Venendal had gekend. Het nieuwe pand werd 'Nijerwal'.

De bewoners vanaf 1940 vinden we terug op een woningkaart in het archief van de gemeente Hoogeveen. Hoofdbewoonster was Suzanna Methilde Neletta Pet, tot haar overlijden op 28 september 1953 op Hoofdstraat 7, het oude Venendal. Opvallend is dat de familie Pet zich daarna zag als inwonend. Als hoofdbewoners werden vermeld:

- Gerrit Bonen (28 september 1953 tot 25 september 1961),

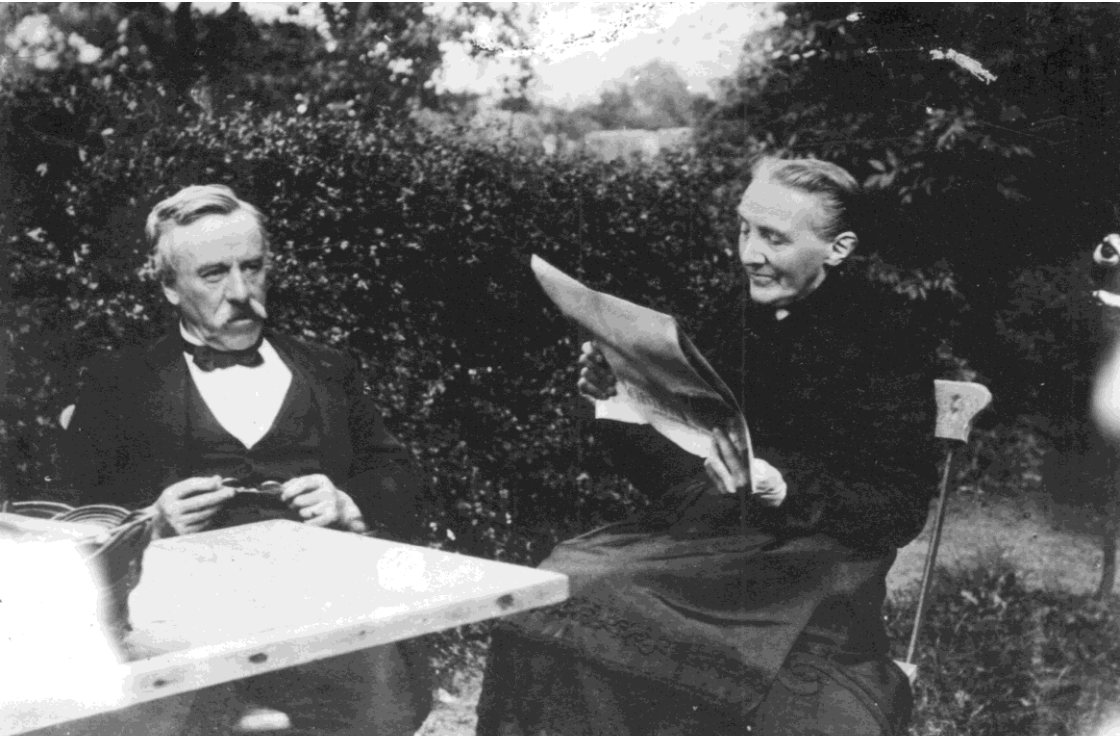
- Roelof Bouwmeester (11 oktober 1961 tot 15 september 1975) en
- Christina J Hagen, weduwe van Roelof Bouwmeester (15 september 1975 tot 7 oktober 1976).

Als inwonenden (verwanten, kostgangers, dienstpersoneel enz.) vinden we:

- Wicher de Bruin (7 februari 1944 tot 19 oktober 1951),
- Gerrit Agricola Pet (17 oktober 1944 tot 1 juni 1945),
- Johannes M N Kapteijn (18 juni 1946 tot 28 november 1946),
- Gerrit Bonen en zijn gezin (25 oktober 1951 tot 28 september 1953, daarna de hoofdbewoner),
- Jacob Mulder (4 januari 1954 tot 11 oktober 1954),
- Gerrit Agricola Pet (18 maart 1955 tot zijn overlijden op 9 december 1971),
- Grietje Lubbers (10 januari 1963 tot 19 maart 1963) en
- Gerrit Bouwmeester (7 mei 1971 tot 30 november 1971).

De laatste bewoner van het pand, Gerrit Agricola Pet, was in 1951 weduwnaar geworden. Hij had niet veel ruimte meer nodig. Vandaar de wisseling van hoofdbewoner en inwonenden. Hij bereikte de hoge leeftijd van 95 jaar. Een druk zakenleven met tal van sociale en culturele activiteiten ging over in een stille oude dag, waarin de kleine pleziertjes, zoals zo af en toe schaken met de zoon van het andere gezin in het pand, zijn leven nog wat fleur gaven.

Claas Pet en Neeltje Suzanna Pet, genietend in de tuin achter hun woning. Het is bij het huidige pand 'Nijerwal', dat staat op de plaats van Venendal.

De boerderij van Pet, op de plaats van het oude Huize Venendal, en boven de verbouwde versie van het poort- en koetshuis, tijdens een wandeltocht, in de eerste helft van de 60'er jaren. Mooi te zien is dat de tuin er tussen nog een sierlijk karakter heeft behouden.

JOHANNES MARIE NEELE KAPTEIJN EN DE FAMILIE PET

Met Harm Smeenge en Jacob Elema had Venendal landelijk bekende mensen onder haar dak. Maar dat ook met Johannes Kapteijn, zij het in minder positieve zin. Hij was geboren in Sassenheim op 8 oktober 1870. De eerste keer dat hij in Hoogeveen kwam wonen, was hij nog geen drie jaar oud. Op 28 augustus 1873 is hij overgeschreven vanuit Amsterdam, en kwam in huis bij Claas Pet, boekhandelaar. Hij werd ingeschreven als 'neef'. Zijn ouders waren Neeltje Pet, een halfzuster van Claas Pet, en Johannes Kapteijn. Hij werd geboren als Neeltje's 12e kind. Moeder stierf in 1872. De kleine Johannes werd opgevangen bij zijn oom, in het oude pand van boekhandel-drukkerij Pet. Hij is niet uitgeschreven. We weten dan ook niet hoe lang hij daar was. Hij volgde de HBS, privéonderwijs in oude talen, en ging over op een opleiding tot boekhandelaar en uitgever, in het voetspoor van pleegvader Claas Pet.

De tweede keer dat hij in Hoogeveen kwam wonen was in 1893, toen hij op 20 januari officieel werd overgeschreven vanuit Amsterdam. Hij woonde toen ook weer in huis bij oom Claas Pet. Hij vertrok per 19 juli dat jaar naar Leiden. In Hoogeveen stond hij ingeschreven als winkelbediende. Hij werkte bij oom Claas in de boekhandel. In Leiden begon hij een eigen boekhandel en uitgeverij voor school- en studieboeken. Daarnaast studeerde hij Germanistiek aan de universiteiten van Leiden en Amsterdam. In 1916 werd hij leraar Duits. De boekhandel werd aan de kant gedaan. In 1916 kwam het tot een benoeming als lector in de Duitse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Vervolgens werd hij in 1924 hoogleraar in Groningen. Hij ontving dat jaar een eredoctoraat van de universiteit van Bonn, vanwege zijn bewerking van de ridderroman 'Wigalois'. Oud Friesk, Oud Saksisch, het had allemaal zijn interesse en was onderdeel van zijn studies en professoraat. Dicht bij zijn pensioen, kwam er nog een wending. Hij werd op 16 september 1940 rector magnificus van de Groninger universiteit. Zijn benoeming was onder druk van de Duitsers. Zijn samenwerking met de Duitsers leidde tot de dood van de Joodse hoogleraar wijsbegeerte L. Polak in Sachsenhausen. Hoe functioneerde hij op de universiteit? Studies noemen hem geen overtuigd nationaal-socialist, maar de Duitsers maakten tijdens zijn rectoraat de feitelijke dienst uit en in 1944 werd hij lid van de NSB. Hij werd lid van de Kultuurkamer, richtte 1941 samen met SS-voorman Feldmeijer de Stichting Saxo-Frisia op (samenwerking en eenheid binnen de Germaanse stam werd bevorderd met studies op het gebied van taal en cultuur) en bevorderde zo het nazi-ideaal van de groot Germaanse gedachte, door eenheid van alle Arische volkeren.

Kort na dolle dinsdag is hij gevlucht. Hij en zijn vrouw verbleven in Oostenrijk, in het dorpje Murau, bij Graz. Bij terugkeer naar Nederland werd hij bij de grens gearresteerd. Tussen 18 augustus 1945 en 6 juni 1946 was hij in diverse interneringskampen. Vanwege zijn hoge leeftijd en slechte gezondheid werd hij op 19 mei 1948 slechts veroordeeld tot een straf met de lengte van de duur van zijn internering. Johannes Kapteyn had zich na zijn vrijlating gemeld bij de familie in Hoogeveen. Voor Gerrit Agricola Pet en zijn zusters was hij een pleegbroer geworden. Hij vond onderdak op de boerderij van Pet, het oude Venendal. Hij werd per 18 juni 1946 ingeschreven in de gemeente Hoogeveen. Hij vertrok per 28 november 1946 naar een woning aan de Grote Kerkstraat.

Daar overleed hij op 30 april 1949. Zijn echtgenote Geertruida Catharina de Haas overleed enige maanden later, 31 oktober 1949. Het graf ligt aan het gangpad, precies tegenover de steen van notaris Mulder, gefusilleerd in 1943. Ieder jaar tijdens de dodenherdenkingen trekt op 4 mei een stoet mensen langs zijn graf. Men draait hem onbewust de rug toe, als men zich richt op graven van notaris Mulder en andere gesneuvelden. Op de steen van Kapteyn zien we vermeld dat hij ridder was in de orde van de Nederlandse Leeuw, en rector van de universiteit van Groningen. Geen woord over de rest. Hoogeveen heeft met zijn graf een NSB-graf van de culturele pro-Duitse elite binnen haar grenzen. De familie Pet heeft met hun pleegbroer twijfelachtige invloeden gehad, voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Huize Venendal had met hem een veelbesproken man onder haar dak.

DE BRAND

De oude woning van Gerrit Agricola Pet werd ontruimd en stond nog enige jaren leeg. Toen kwam het einde. In de brandrapporten van de gemeente Hoogeveen lezen we van een uitslaande brand in een leegstaand woonhuis. De brand werd gemeld door de buurtbewoners. Het ging om een telefoontje aan de politie. De brandweer van Hoogeveen trok uit met 2 autospuiten, een materieelgereedschapswagen, 1 beroepskracht en 25 vrijwillige brandweerlieden. Twee personen hoefden niet ingezet te worden, de andere 23 konden weinig meer redden. Geen bijzonderheden, een gewone brand, bij goed weer, een rustige verkeerssituatie, 5 meter per seconde wind, met als richting 270 graden. Het was een 'buitenaanval', niemand hoefde naar binnen, uitgevoerd met water, van de waterleiding en open water, en met gebruik van het waterkanon. Jan ten Caat maakte foto's. We zien een dichtgetimmerd pand, overwoekerd door klimop, waar de vlammen uit het dak slaan.

Uit het rapport van de gemeentepolitie van Hoogeveen, over zondag 11 juni 1978. Rapporteur: Smits. Hij schreef na aanleiding van een melding van 21.35 uur: *“Uitslaande brand Hoofdstraat. Werd telefonisch medegedeeld, dat de oude woning van Pet (naast dr. Buys) aan de Hoofdstraat in brand stond. Hoogeveen 3 en 13 (de politiewagens) ter plaatse. De brandweer is vervolgens met groot materiaal uitgerukt. In verband met de toeloop van het publiek de Hoogeveen 2 en 14 met alle personeel ter plaatse gegaan. De OVP, de IP Seldentuis en de BM ingelicht. Door de recherche is een onderzoek ingesteld. Door hen wordt verder gemuteerd”.*

De brand, vastgelegd door Jan ten Caat.

De rapportage van de justitiële dienst van Roelof, maandag 12 juni 16.00 uur: *“Als eigenaar werd gehoord: Anthon Veldman, geboren te Hoogeveen op 19 mei 1925, wonende Hoofdstraat 60 te Hoogeveen. het pand, perceel Hoofdstraat 7, werd door de brand grotendeels verwoest. Het was verzekerd onder polisnummer B 149056 bij de Zeven Provinciën te Den Haag. Verzekerd bedrag f 270.000. Onderzoek in deze duurt nog voort.”*

De rapportage van de justitiële dienst van Roelof, dinsdag 13 juni 14.00 uur: *“Naar aanleiding van de brand, wederom een onderzoek op de plaats van de brand ingesteld. Geen resultaat. Collega Fischer heeft enkele foto's genomen. In de loop van de middag werd door een vrouw bij de wachtcommandant twee potjes afgeleverd. Deze potjes, waarvan één zogenaamd verwarmingspotje welk veelvuldig in het leger wordt gebruikt voor opwarming van noodrantsoenen, en de andere waarvan de inhoud een ten dele verbrande lap + luciferstokje bevatten, waren door kinderen op de plaats van de brand gevonden. de kinderen zijn tot op heden onbekend. Onderzoek wordt voortgezet.”*

De 'boerderij van Pet', het pand op de plaats van Venendal, ging verloren doordat kinderen erin speelden en een verwarmingspotje aanstaken, zonder de gevolgen te kunnen overzien. De ruïne stond nog even en werd gesloopt. Enige jaren later vond de bouwplaats een nieuwe bestemming. Er werd in 1985 een nieuw pand gebouwd, in oude stijl, met een statige nieuwe naam, want de verwarring over de plaats van het oude Venendal was inmiddels al groot. Het werd Huize Nijerwal. Het pand is nu vernoemd naar een voormalige havezate bij Vollenhove.

De 'boerderij' van Claas Pet, net naast het schip, en het poort- en koetshuis van het oude Venendal, omgebouwd tot een herenhuis.

SAMENVATTING

Eigenaren en bewoners Huis Venendal, Hoofdstraat 7:

1646-1668 Hendrik Schaep, Proost van Sint Marie te Utrecht, eigenaar en bewoner.

1668-1672 Ritmeester Hendrik van Echten, eigenaar en bewoner.

1672-1691 Bewoners onbekend, eigenaren de erven van Echten en onbekend.

1691-1712 Lambartus Carsten, eigenaar en bewoner.

1713 Erven Carsten, eigenaren.

1714: Dr. Karsten, bewoner.

1715-1728 Ritmeester Bartholomeus Ramaker, eigenaar en bewoner.

1729-1743 Johanna Margarita Telvoren, weduwe Ramaker, is eigenaar.

1730-1759 Brigadier Jan van Echten en familie wonen hier.

1743-1871 Eigendom van Brigadier Jan van Echten en nageslacht.

1760-1766 Graaf Otto Ernst Gelder van Limburg Stirum huurt het landgoed.

1766-1772 Dokter Willem Manting huurt het landgoed.

1773-1827 Weduwe Allegonda Susanna van Haersolte en dochters van Jan van Echten wonen hier, tot de dood van de laatste dochter, Freule Johanna Henrietta van Echten.

1830 en later, Johannes Constantinus Hurrelbrink, huurt het hoofdhuis.

????-???? Hier ontbreekt nog informatie over de bewoners.

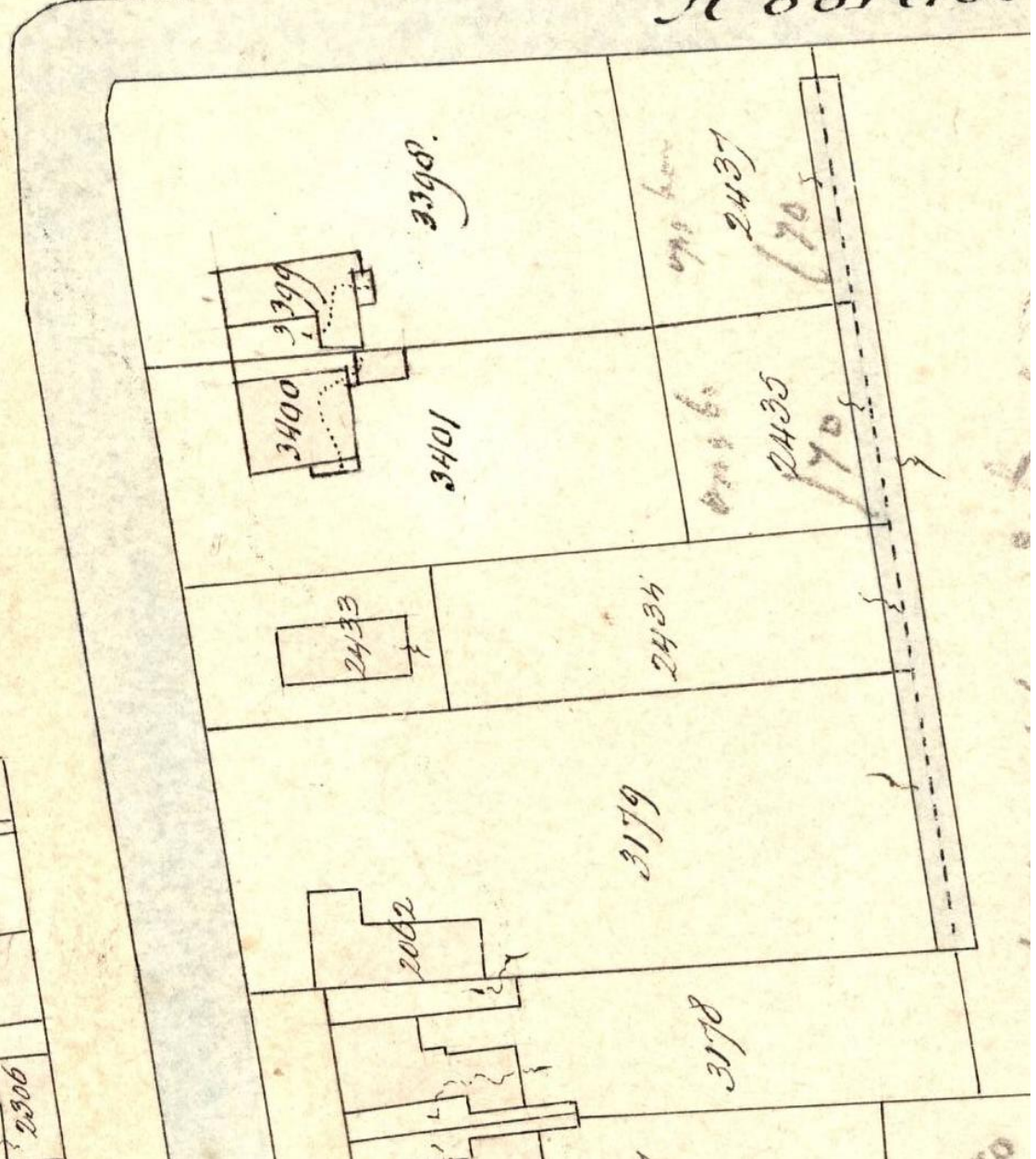
1871-1873 Susanna Vermande, weduwe Reinier Pet, eigenaresse en bewoonster.

1873 Afbraak oude en herbouw van het nieuwe pand.

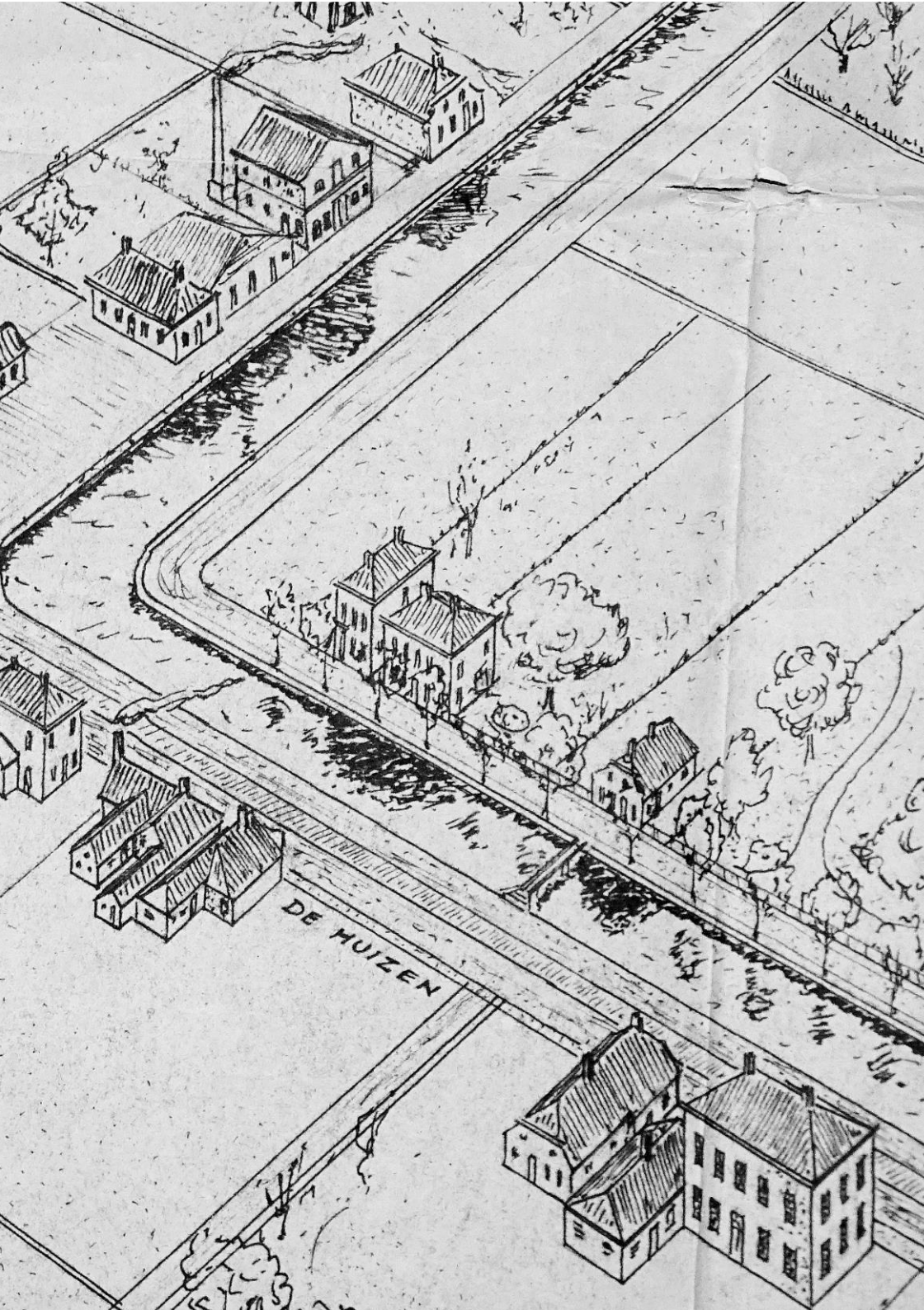
1873-1971 De eigenaren zijn diverse leden van de familie Pet, waaronder Claas Pet van de Hoogeveensche Courant. Ze wonen er zelf of verhuren het, waaronder aan Mr. Harm Smeenge, kantonrechter Mr. Jan Wessels Boer en landbouwkundige Jacob Elema.

1971-1978 Leegstand en verwoesting door brand.

1985 Bouw huize 'Nijerwal'.

Het landgoed Venendal rond 1885, op een kadastrale kaart, gemaakt ten behoeve van de grondbelasting. Perceel 2062 is het verbouwde koetshuis. Perceel 2043 is de boerderij van Pet, het voormalige Huize Venendal. Er staan inmiddels twee nieuwe panden waar ooit bos en weiland was, nu Hoofdstraat 3 en 5. Hiernaast een vogelvluchtkaart uit 1948 van R.Nieboer, van de situatie van rond 1900. Hij nam het voormalige poorthuis niet mee in de tekening.

DE HUIZEN

HOOFDSTRAAT 9

VAN POORTHUIS TOT MUSEUM

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2018 albertmetselaar@home.nl

Een blik in de kelder van het huidige pand Hoofdstraat 9. Deze 17^e eeuwse kelder is het laatste restant van het landgoed Venendal. Er zit aan de andere kant van de muur, bij het raampje, ook nog een steen met het jaartal 1653. Dat was niet het bouwjaar van Venendal maar had te maken met de toezegging dat deze grond aan het toen al bestaande landhuis zou toevallen. Het pand van deze kelder was het poorthuis van het landgoed en van later datum.

In de voorgaande beschrijvingen hebben we het poorthuis van het landgoed Venendal vermeld gezien als een loze overeenkomst (1653), een meierwoning, een poort, een schuur van steen, met een lengte van 21,4 meter (1756), koetshuis en stalling voor 4 à 6 paarden (1768) en stallingen (1807). Tevens zagen we aan de hand van een inventaris uit 1827 de huishouding van knecht Hendrik Booij, wonend bij de koeien, bij de poort, en samen met een waakhond toezicht houdend op het terrein. In het kadaster is het pand van begin af aan een huis (1832). Wat betreft de bouw was het een weg blokkerende poort, koetshuis, stal en onderdak voor personeel. Het hoorde in die bijrol bij het landgoed waar uiteindelijk enkele ongetrouwde freules

van de familie Van Echten hebben bewoond. Deze Van Echtens wilden er in 1767 en 1771 van af. Als het hele landgoed per mei 1772 te huur wordt aangeboden, in de Oprechte Groninger Courant van 20 augustus 1771, dan kan dat *'met of zonder stallen voor paarden en beesten'*. De advertentie in de Leeuwarder Courant van 26 september 1767 had de zelfde strekking. Kortom, als het aan de toenmalige eigenaren had gelegen, dan mocht het landgoed toen al uit elkaar vallen. Maar dat gebeurde niet. Het bleef in de familie. Als het dan toch niet als geheel te verkopen is, wordt een eeuw later geredeneerd, dan maar opsplitsen in delen. Binnen de ontmanteling van het landgoed zien we stukje bij beetje de functie van het poorthuis belangrijker worden, tot het uiteindelijk alle aandacht van het publiek volledig over zal nemen. We volgen dit proces aan de hand van jaren en feiten.

1856: De erven van Johanna Hendrietta van Echten verdelen de boedel. Zowel het Huis Venendal als het poorthuis vallen toe aan Anne Willem van Holthe tot Echten. Er is dan nog sprake van een ongedeeld terrein, wat betreft hoofd- en bijgebouw.

1857: Anne Willem van Holthe tot Echten laat een deel van het poorthuis afbreken. Daardoor verdwijnt de poort en komt er een open weg langs de vaart. De woning wordt verbreed, zodat er meer woonruimte in het oude achterste deel ontstaat. Er wordt in feite een nieuw pand gebouwd op de plek van het oude oostelijke gedeelte. Er is nu een voorgevel aan de kant van wat we later leren kennen als de Hoofdstraat. Notaris Van Holthe tot Echten is er niet zelf gaan wonen. Zowel Anne Willem als zijn vrouw Maria Louisa Hora Buma blijven ingeschreven staan in het bevolkingsregister van Assen. Het pand wordt verhuurd.

1858: Er wordt een kantoortje gebouwd als aanbouw aan de zuidzijde.

Hiervoor: Een blik vanuit het noorden, langs de herenhuizen, met nog net zicht op Hoofdstraat 9, bij de boom, en dit pand nu, in volle glorie. Onder: Een foto uit 1886. Links het verbouwde poorthuis. De gevel in de jaren 1857-1888.

1872: Op de 10^e december wordt het pand verkocht aan Jonkheer Jan Arend Gort van der Wijck, burgemeester van Hoogeveen. Deze koopt dit jaar tevens een strookje grond van de buren op het oude Venendal, de erven Pet, waardoor de tuin rond het voormalige poorthuis de huidige omvang krijgt.

1876: De burgemeester wordt notaris in Assen. Hij verkoopt het huis aan Wilhelm Arnold van Brugge, handelend namens de minderjarige Johanna Cornelia Jacoba van der Lely uit Maassluis. Deze trouwt met Marinus Rahder, zoon van Johan Coenraad Rahder van veenderijen van Nieuweroord. Marinus Rahder en zijn vrouw worden de nieuwe bewoners van het huis.

1887: Op maandag 19 december vindt de aanbesteding plaats van de verbouwing. Dit is in het hotel Thomas. Tekeningen en bestek zijn gemaakt door de Hoogeveense architect Hoegsma. J.Lanjouw is de laagste inschrijver voor f 4500,-. Hem wordt het werk gegund. Aldus informeert ons de Hoogeveense Courant.

1888: Weer een jaar van verbouwing. Het wordt een neorenaissance pand, met een forse deur in een portiek, de suggestie van kolommen aan de zijkant, een balkon en een afgetopt dak. Het pand zoals we dat nu aan de voorkant nog kennen. Van het oude poort- en personeelshuis van Huize Venendal is dan niets meer over, behalve de nog steeds aanwezige 17^e eeuwse kelder. Een tweede kelder is uit 1888?

1898: Het huis wordt verkocht aan vervener en grootgrondbezitter Samuel Veldman Boer. Hij gaat er zelf wonen. Het gezin hoort een prachtig verhaal over de geschiedenis van het gebouw. Een dochter verhaalt dat in 1975 aldus: *“Toen mijn ouders er gingen wonen, zeiden ze, of mijn moeder het niet griezelig vond, dat onder de kelder van 1653 monniken begraven lagen. Of het waar is? Het schijnt wel een klooster geweest te zijn, maar dat weten anderen beter”*. Het was geen klooster en van monniken weten we niets. Het geeft wel mooi aan hoe het terrein de mensen inspireerde tot grootse fantasieën.

1935. Veldman Boer woont hier al niet meer. Hij is in 1933 verhuist naar Zeist. In het adresboek van 1935 is de bewoner Johannes L.Aardenburg, van de conservenfabriek. Hij vestigt zich per 15 maart 1929 in de gemeente, op het adres Pesserstraat 38 en komt vrij snel met de kinderen naar dit pand, Hoofdstraat 9.

1940: In het adresboek van dat jaar wordt behalve de familie Aardenburg ook de naam van Klaasje Fieten vermeld. Ze is dienstbode en vertrekt eind 1941.

1941: De nieuwe dienstbode is Heiltje Duinkerken. Ze wordt ingeschreven per 19 december 1941 en is al weer weg per 22 januari 1942.

1945: Per 1 mei staat Gerhardina Stoter ingeschreven als dienstbode. Ze vertrekt per 15 oktober 1946.

1947: Hermanna Benjamins is dienstbode, ingeschreven per 6 november 1947. Ze vertrekt per 1 mei 1951.

1952: Johannes L. Aardenbrug wordt per 3 april uitgeschreven uit de gemeente en uit dit pand. Het staat enige tijd leeg.

1953: Na het overlijden van Samuel Veldman Boer en het vertrek van de familie Aardenburg wordt het pand door de erven verkocht aan de Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij. Van 18 februari 1953 tot 27 maart 1953 staat Roelof Smit als bewoner ingeschreven. Hij is getrouwd met Anna Catharina Hendrika Padding. Hij

is accountant. Hij woont hier maar zo kort, omdat hij 27 maart 1953 in dit pand overlijdt. Zijn weduwe woont hier nog tot juli en wordt op de 6^e van die maand uitgeschreven. Per die datum, 6 juli, wordt Jan A Jonker met zijn gezin als bewoner ingeschreven.

60'er jaren: Een gedeelte van het pand wordt afzonderlijk verhuurd. De gebruikers: Accountantskantoor Geurts, tot in 1964.

De VVV van Hoogeveen, tot in 1965.

De redactie van de Provinciale Drentse en Asser Courant, tot 1 februari 1971. Daarna wordt dit gedeelte weer bij de rest van het pand getrokken. We vervolgen het hoofdpand:

1960: Op 30 november van dit jaar neemt de Tweede Kamer de Monumentenwet aan. Het gevolg is dat overal in Nederland de gemeenten moeten inventariseren wat van belang is om behouden te blijven, in overleg met Monumentenzorg. Er is vooral bouwkundig onderzoek. Dit leidt nogal eens tot aannames, die hun eigen leven gaan leiden. Zo wordt Hendrik Casper Dekker aangewezen als de architect van de Grote Kerk te Hoogeveen, terwijl hij alleen maar een zonnewijzer maakte. Het poorthuis annex koetshuis van het landgoed Venendal wordt gehouden voor het hoofdhuis Venendal zelf. Men lijkt gesteund door een publicatie van Jan van der Veen Azn. Zonder nader historisch onderzoek is deze informatie vervolgens ten onrechte 'geplakt' op het sterk verbouwde poorthuis, waar men nog steeds de steen aantreft die Jan van der Veen Azn. ook heeft gezien. Maar het kadaster maakt ons duidelijk waar het Huis Venendal in werkelijkheid heeft gestaan, en wat deel uitmaakte van het landgoed. Hoofdstraat 9 was het poorthuis.

1967: De familie Jonker vertrekt uit het pand per 18 december. De eigenaar, de Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij gaat het pand zelf als kantoor gebruiken.

1971: De eigenaar en brandverzekeringsmaatschappij verlaat het pand. Het wordt verkocht aan de gemeente Hoogeveen. Er wordt een jeugdbibliotheek in gevestigd.

1974: Het pand komt op de agenda van de commissie museumberaad van de gemeente Hoogeveen. Het is inmiddels bezichtigd: *"Het is één van de huizen van de oude vervenersfamilies, het staat op een historische plaats (Veenendaal), het biedt veel meer ruimte dan Hoofdstraat 64 en heeft een heel ruim erf. Het zou met weinig veranderingen en kosten voor het museum kunnen worden ingericht"*. Er bestaat inmiddels al een veenmuseum te Hoogeveen, boven genoemd pand Hoofdstraat 64. Dat is inmiddels veel te klein geworden.

1975: Per 16 oktober is de jeugdbibliotheek vertrokken naar Bentinckslaan 20a. Het pand staat gedeeltelijk leeg.

1976: Het jaar van de verbouwing. Het duurt allemaal langer dan verwacht. Conservator Pieter Fousert van het veenmuseum werkt nog volop mee aan de nieuwe start maar moet op het eind van dit jaar zijn taak neerleggen, vanwege gezondheidsproblemen. In de laatste dagen van 1976 brengt verhuisbedrijf Hartman alle spullen van het oude Veenmuseum naar Hoofdstraat 9.

1977: De eerste maanden gaan op aan het inrichten van het nieuwe museum. De opening als museum is op 5 mei van dat jaar. Conservators zijn achtereenvolgens:

Albert Doedens en Marianne van Raalte. Ze worden ondersteund door een adviescommissie, waarin diverse Hoogeveeners met liefde voor historie zitting hebben. In de 17^e -eeuwse kelder is jarenlang de afdeling archeologie gevestigd.

2001: Het pand wordt ingrijpend verbouwd, onder leiding van Architectenbureau B+O. Er komt nieuwe expositieruimte aan de achterzijde. De hele inrichting en museale opstelling wordt drastisch gewijzigd. De archeologische collectie wordt beperkt. De nieuwe conservator is Marga Zwiggelaar. Ze wordt aanvankelijk ondersteund door een ambtelijke commissie van de gemeente onder leiding van de wethouder van cultuur. Het museum groeit uit tot een kenniscentrum over de geschiedenis en cultuur van Hoogeveen, door eigen onderzoek en betrokkenheid bij divers nieuw en vernieuwend onderzoek van derden. De kelder is in deze periode voor publiek gesloten, vanwege het vochtige klimaat. De commissie en de wethouder van cultuur trekken zich na enige jaren terug.

2005: De 30^e november is hier de eerste vergadering van een nieuwe werkgroep, Die Luyden van 't Hooge Veene. De werkgroep zet 17^e -eeuwse typen neer, met hun eigen verhaal en achtergronden. Levende geschiedenis. Dit is uiteindelijk een zelfstandige vereniging geworden.

2010: De gemeente Hoogeveen wil al langer privatisering van het museum, maar dit lukt niet. Op zoek naar een nieuwe koers komt er op eind van dit jaar nieuwe leiding, en wordt historisch onderzoek stopgezet. Het kenniscentrum gaat over in een extern netwerk.

2011: De 1e maart wordt het museum heropent. Er is gemeentelijk geld geïnvesteerd in verbouwingen voor een koffie-café, dat door het huren van ruimten geld moet binnenbrengen om samen met meer publiek het museum financieel zelfstandig te kunnen krijgen. De nieuwe tentoonstellingen richten zich voornamelijk op de Hoogeveense ondernemers. Het TIP, Toeristisch Informatie Punt komt na enige tijd over van het station naar dit museum.

2012: Op dinsdag 31 januari wordt naar buiten gebracht dat het Koffiecafé Dell'Arte per direct wordt gesloten. Er komt geen nieuwe horeca in het museum. De formule waarbij de horeca een museum moet dragen heeft ook in een eerder stadium in Hoogeveen niet gewerkt. Toen ging het om een vliegtuigmuseum. De gemeente wil het museum niet open houden en stopt met pogingen om dit te verzelfstandigen. Er wordt gezocht naar mogelijkheden om samen te voegen met een andere culturele partij in Hoogeveen.

2014: In september opent Punt H, bij de Tamboer, als opvolger van het Toeristisch Informatie Punt. Het TIP verdwijnt dan ook uit het museum.

2015: Het Museum de 5000 Morgen wordt opgeheven. De collectie komt deels in een nieuwe opstelling in De Verhalenwerf, een project van de Hoogeveense bibliotheek.

2015: In november komt de voorlopig laatste bewoner in dit pand. Het is drummer en drumleraar Joran Dijkstra. In januari 2016 wordt hij lid van de Tamboercompagnie, de werkgroep van de Historische Vereniging Die Luyden van 't Hooge Veene die de traditie van de trommelslager van Hoogeveen in ere houdt. Er wordt in januari een mooie statiefoto van hem gemaakt, in dit pand, dat grotendeels leeg blijft. Zijn

aanwezigheid is er dan ook vooral uit veiligheidsoverweging. Hij verhuist in juli 2016 naar.... de Tamboerlaan.

2016: In de zomer van dat jaar wordt het pand verkocht aan de familie Loman. De Hoogeveense juwelier Rinus Loman is al gepensioneerd. Zijn zonen Mans en Raimon zijn met eigen bedrijven gestart, gevestigd in het pand. De meeste ruimte is echter nog niet gebruikt. Daar zoeken ze een bestemming voor. Het pand is eigendom van Huize Venendal BV.

2017: Joss Jansen, Ivo Winubst (kunstenaars) en Kristian Kreeft (conservator Voerman Museum in Hattem) worden samen met Raimon Loman de initiatiefnemers van een museum voor beeldende kunst, gevestigd in dit pand onder de naam: 'Huize Venendal, museum en meer'.

2017: Op 16 december wordt het nieuwe museum geopend door wethouder Erik Giethoorn. Na een formele openingshandeling volgt een ceremonie, waarbij volgens oud Drents gebruik de stok wordt gelegd over de overdracht van het gebouw, onder leiding van 'schulte Lucas Steenberg', een van de leden van Die Luyden van 't Hooge Veene.

Als Wethouder Giethoorn de stok van de schulte op de grond legt, doet hij volgens het Drentse landrecht afstand van het onroerend goed en alle daaraan verbonden rechten en plichten.

Raimon Loman en Kristian Kreeft nemen de stok weer op. Daarmee nemen ze het onroerend goed over en alle rechten en plichten.

Hiernaast: Joran Dijkstra.

INRICHTING VAN HUIS EN TUIN 1900-1910

Je zou zo af en toe graag eens achter de voordeur van een bijzonder pand willen kijken, uit een tijd dat het werd bewoond door mensen met een bijzonder verhaal. We kunnen achter de voordeur van Hoofdstraat 9 kijken via een brief van Catharina Sophia Houwing-Veldman Boer. Ze was geboren op 8 maart 1898, als dochter van twee mensen uit oude lokale families, Samuel Veldman Boer (1863-1943) en Trijntje Steenbergen (1869-1857). Ze schreef in 1975 een brief aan de Hoogeveense architect Ter Stege, waarin ze vertelde hoe het gebouw er van binnen uitzag. Haar vader was groot grondbezitter, vervener, wethouder, lid van de gezondheidscommissie, kerkvoogd, en nog veel meer. Kortom, we kijken in huis bij de Hoogeveense elite uit het begin van de 20e eeuw. Haar brief is hier en daar wat geordend, want na het ene schoot het andere weer te binnen, en zo weer terug:

"In het kroningsjaar 1898 werd ik geboren. Van uit 1901 (?) herinner ik mij dat mijn moeder erg spontaan en zanglustig in de salon op de canapé zat en enthousiast zong: "t Was in de Boerenoorlog in Zuid. De Boeren hebben overwonnen: hiep, hiep hoera!". De uitkomst was helaas anders! Ook dat mijn vader 's morgens een lange zware jas aantrok, de pool zei men, om met mijn oom met een tilbury naar het veld te rijden. Deze en het paard stonden gestald in het ouderlijk huis, in het Haagje. Een knecht, Geuchien Tory, reed langs ongebaande wegen. Spoedig was de tram een uitkomst. 3x per week gingen mij vader en oom naar het veld. 7 uur heen, 3 uur terug, brood mee. Op maandagmorgen moest ik soms heel vroeg naar bakker Brunsting aan de overkant kadetjes halen. Zes voor een dubbeltje. Krentenbollen waren even duur. Mijn moeder warmde voor hem het middageten op en als bij een echte maaltijd las hij voor zich dan ook nog uit de Bijbel wat wij gelezen hadden. 't Laatste gebeurde 's morgens, 's middags en voor het slapen. In de vakantie gingen wij graag mee. (...)

Wij stookten altijd turf. In de keuken een groot fornuis. Voor de was en bakken moest men met hout een beter vuur kweken. Ook voor het strijken, als telkens in het vuur de bout verwisseld moest worden. het strijken was dan een heet, vermoeiend werk. De was eveneens. Op het vuur kwam de grote koperen aker. Mijn zuster heeft die weg gedaan. In de bijkeuken stonden de houten groen geverfde tobben, doorgaans opgeborgen in het hok boven de achter kelder, waarin de was gestampt werd, op de bleek in de achtertuin gebracht en woensdagmorgen kwam de wasvrouw opspoelen en alles werd over de rekken op zolder gehangen. Later op de daar staande zolder gemangeld. Alles boven was lichtblauw geverfd. In de bijkeuken stond ook de filter voor het regenwater. Buiten, naast de achterdeur tegen de muur van de achterkeuken, was ook de pomp voor het grondwater. Tegen de slaapkamermuur stond een abrikozenboom. Tegen de bijkeuken de wijnstok, waaraan de vogels zich te goed deden. In het schuurtje lag de turf. Later op de 'beune' boven de kelder wel de houtblokken. Als de turf gebracht werd, was dat voor de brengers een wat feestelijke dag. Zij zaten dan in de keuken zo gezellig lekker te eten.

De Heerestraat, Hoofdstraat-Noord, toen de Veldman Boers er woonden. Hoofdstraat 9 steekt iets uit. Het is het witte pand in het midden.

Mensen en schippers van buiten brachten de kolen mee en men was met langer tevreden met de schrale turfverwarming. De huizen waren groot en koud. Alleen de kooltjes vuur bleven. Bij grote damesvisites stond een rij stoven al wachtend in de marmeren gang. Er lag een rode loper, er hing een Friese klok, later ook de telefoon, en ter versiering op de grond hier en daar een groene aspidotraplank barometer. De Salamanders (= soort kachel) werden vervangen door Junker & Bukkachel en Jaarsmahaard. Alleen in de salon stookten wij een open haard met hout. Toen wij te groot werden voor de ouderlijke slaapkamers, sliepen wij in het kantoor, dat echter te koud was met die buitendeur, en aan de straat gehorig. Tot aan mijn trouwen sliep ik zo op het warme zuiderkamertje. Mijn zuster op de balkonkamer. (...) Vroeger hadden wij petroleumlampen. Op de slaapkamer vaak een nachtluchtje, glas met patentolie en een brandend pitje er in. Gaslicht en waterleiding bracht natuurlijk veel gemak en gerief. (...) Het gas bracht een hele omwenteling. We kregen een Junker en Buk-fornuis tegen de kelder muur. (...) De kasten in ons kantoor, ik meen wel 3 of 2?, bevatten boeken en speelgoed. We kwamen daar weinig, hadden dat vertrek ook niet nodig. Er was nog een zolder boven.

Elke dinsdag kwam het karretje van de boterfabriek langs. We kochten altijd één pond boter. Voor de avondboterham liet mijn moeder vaak een gerookt visje halen bij Wed. Warmels. In de voorkamer stond een groot notenhouten buffet tegen de kantoor muur. Thee en koffie uit nikkelen potten. De maaltijden waren altijd rustig, niet gestoord door radio of ongeregelde schooltijden. Behalve op donderdag. Men ging bij de 'baas' langs. 's Avonds zaten wij kinderen vaak in de schuine vensterkamer te wachten tot de lantaarnopsteker Mannes Kerstenberg met het laddertje aankwam. (...) 's Zondags zaten wij in de salon. Dan gebruikten wij meerdere kopjes en met visite ook gewoon het porselein. Dat stond in de grote voorkamerkast (salon) en in het smalle kastje tussen de ramen stond het kristal. In de tuinkamer was er een brede kast, de kleerkast, een smalle kast voor naaiwerk en in het kastje achter de blinden hadden we boeken. En in het kleine bij de tuindeur diverse aardewerken bloemvazen. Op de vloer van de linnenkamer linoleum en een Westminsterkleed (Perzisch patroon. Mahoniemeubelen met rood trijp). In de salon twee rechthoekige tafels, grote en kleine voor het zijraam, met gekruiste onderpoten. Alles van notenhout. Vast kleed, waarop bruinig kleed.

Op de schoorsteen in de salon stond een blauw porseleinen schoorsteenstel, vazen met gebloemde kaarsen. In de woonkamer waren groenwollen overgordijnen. In de salon bruinfluwelen gordijnen. Beiden met veel satinet gevoerd. In de tuinkamer, waar door de blinden ook geen afsluiting eigenlijk nodig was, hadden we later donkergebloemde dunne vitrage als overgordijn. Ik maakte daar veel muziek en al dat zware gedoe dempte het geluid zo. (...) In de achterkamer waren de kasten, vijf in getal, rood geverfd. De meubels waren ook mahonie en rood gebloemd trijp.

In de kasten op de provisiekamer lagen vaak levensmiddelen enz. In die tijd voorzag een weduwe vaak in haar onderhoud met het venten van kruidenierswaren. Je kocht dan, nodig of niet, en zei wel eens: je krijgt haast een winkel in huis. De vele kasten (het waren er 34) maakten dat ook helaas mogelijk. Op de rekken (kelder en zolder) lagen alleen appels, geen wijn, uit de tuin. In het begin was er prachtig fruit.

Met een zakje bungelend aan een stok plukte ik soms reusachtige goudrenetten. Maar ze bedierven spoedig en we aten meestal 'stek'. Je gaf toch ook altijd goed fruit weg. Maar we aten toch overvloedig fruit. Rahder, rozenkweker had de achtertuin zorgvuldig laten aanleggen. Er waren twee grote aspergebedden. Met een boogmes stak ik ze, zo gauw het kopje zichtbaar was. We stopten ze in de grond en na een paar dagen hadden we een maaltje, dat we als bloemkool met saus aten.

Op de muur naast de badkamer op het noorden stond een morellenboom. Voorts waren er ook pruimen, een notenboom, hazelnoot, perzik (achter links tegen het schuurtje van Pet). Maar van deze laatste bomen kwam niet veel terecht. Als boomgaard werd het ook niet deskundig onderhouden. De voortuin was sierlijk aangelegd, meer met heesters dan met bloemen. 2 perken voor met exotische heesters. Een had groene naalden met witte punten, die we nooit meer ergens konden vervangen. Ook een perk met mooie bomen. Herfstseringen en oplopend naar een houten prieel onder een treurwilg, waar een tafel om gebouwd was. Banken rondom, maar met visite was het te ver van huis. Zo zaten wij meest onder de grote kastanjeboom, vaak tot 's avonds laat, met de petroleumschermelamp. Daar kwamen dan soms vleermuizen op af.

Mijn moeder heeft zich 't meest uitgeleefd in de tuin. In de achtertuin hadden wij de moiste frambozen en bessen en alles, ook groente, werd geplukt en gekweekt. Tuinman Schultink, nu overleden, zou veel kunnen vertellen. Hij kwam van de rozenkwekerij van Gratama. Die lag achter onze tuin, gescheiden door een hoge, dichte haag en een sloot. Rechtsachter een tweezijdige haag van heesters lag de rommelhoek, waar de compost verzameld werd. Daarachter stonden droef altijd suizende populieren. Mijn moeder bestelde zaden bij Turkenburg (depot bij Vermeulen op het Schut en A.B.Visser, halverwege de Hoofdstraat). Schultink haalde soms een kruiwagen mest voor het perk salvia's van Arend Blanken soms had hij 's zomers wel 2 ½ dag werk in de week. Maar zei ook vaak om 12 uur: Ik ga dragen, 't zwarte pak aan en begraven bij 'Draagt Elkanders Lasten'. Hij en z'n vrouw gingen door voor zwakke mensen, maar werden toch oud. Als de voortuin er mooi uitzag, genoot hij er zelf van. (...) Van de tuin nog het volgende: in de achtertuin kweekte Schultink de snijbloemen en daar 's zomers de asperges heel groot uitgroeiden tot bossen groene asperges, hadden wij altijd mooi groen als versiering tussen de boeketten. Voor het raam hadden wij vooral potten met aronskelken. Die kweekte de tuinman veel. Dat ging zo gemakkelijk.

Soms, als de boeren van de markt aanliepen, zaten de keukenstoelen vol en een voor een ging men naar de kleine voorkamer, waar mijn vader altijd zat achter een groot eiken cylinderbureau, tussen deur en portaal. Hij zat in een bruin beklede armstoel met leeuwenkoppen. Administratie deed hij graag, hoewel hij daar nooit les in had gehad, had hij z'n boekhouding naar de eisen van zijn tijd opgezet. Mijn moeder zat dan daarbij aan tafel met stopwerk en plaatste ook een goed woord. Zij was een getuigende Christin in de keuken schonk ik dan koffie. (...) Wij hadden vaak logé's. Ook als een dominee preekte of op beroep kwam. ik herinner mij een visite van 30 mensen in de salon, waarbij ik koffie schonk uit de kraantjeskoffiekan. (...) Op visites thuis werd 's avonds na de koffie soms aan de heren een klein glas

port geschonken. De dames een groter glas samos. Maar toen het wecken in zwang kwam, dronken de dames vruchten in de week. Men had zelf ook grote vruchten. Zuurkool in potten stond in de voorkelder, ook die met kalkkeieren. Voor in huis hadden wij schilder Seijdel, buiten voor het stukadoorwerk Klijnsma. (...) Soms bracht een pachtersvrouw ons de eerste knolletjes, voor ons een traktatie, en in de vruchtentijd gingen ze voor ze vertrokken even in de tuin vruchten rapen en vertrokken dan met een maaltje in een gevulde karbies.

Het grote kippenhok: eerst op het plaatsje, later voor de logeerkamer, een open ren met een pruimeboom in het midden. Op het fornuis hing vaak een raam om appels te drogen. Het portaal diende voor alles. (...) De barbier kwam aan huis. Eerst Piet Padding uit 't Haagje, later Slaa. Zij leverden ook de sigaren. Een kistje van 100 voor f 4,-. Later was het roken verboden. De sigaren stonden altijd in het portaal op een plank, met naaidoos, stofmandje, enz. op de grond stond soms de trommel nieuwjaarskoeken. Het portaal, praktisch gelegen tussen voorkamer en slaapkamer, was voor ons een manusje van alles.

In de tuinkamer stond een orgel tegen de gangmuur en er stond ook een piano, die ik later meenam. Tegen kerstmis kwam Uw vader met de medewerkers dan daar oefenen in samenzang van kerstliederen. De Woensel Kooy bundel was toen vrij nieuw...(....) De dienstboden hadden wij uit het veld. Je kende de gezinnen door en door. twee zusters Ter Stege, gehuwd later met Hooijer. Toen ik trouwde of eerder was bij ons Geertje ten Hoorn Boer, later getrouwd met Willem Jansen en ook Roelie Slingenberg. (...) Wie het huis en de bewoning ook heel goed kent is de oude vrouw Kist, altijd onze wasvrouw en werkster vroeger in 1932 hadden wij 2 meisjes Pater, familie van Hup. Janke was bij mijn moeder en Grietje bij mij. (...) Schipper Ter Stege bracht mee Zeeuwse aardappelen, winterpeen en kool. Die lagen in de achterkelder. Met het inmaken kwam vaan de oude knecht Tory helpen. Met een mouwschort van m'n moeder stond hij dan in de bijkeuken kool te snijden. Ook kwam hij af en toe het tuinhek afschrobben. Voor klusjes was eerst Rozendal, later Piest en Harm Westenberg.

Ik heb zelf nog wel een oude trommel, die in december de dienstbode bracht naar een weduwe, die nieuwjaars bakte voor de familie. De trommel werd vol afgehaald. De ingrediënten waren vooraf wel tevoren met de trommel afgegeven. Knijpertjes werden zelf met het zware familieijzer gebakken. Mevrouw Lodder (= de echtgenote van de burgemeester) bracht het gebruik van Sinterklaasbakken mee. De dames maakten thuis het deeg, namen de plank met de ingesneden poppen mee, in de kleine voorkamer vormden de dames de koekjes op de plank en aan 't eind van de avond nam elk de gevormde kneedsels en de plank mee, om thuis alles in de oven te bakken. De plakavonden.

In de keuken tegen de keldermuurtjes hingen platte broodmandjes. Die waren permanent in gebruik voor het fruit, maar ook 's zaterdagsmiddags. Dan kleedde de dienstbode zich netjes aan en deed boodschappen voor de zondag. Kleine dingetjes. Er lag dan een wit kleedje op het mandje. Bijvoorbeeld koekjes. Een half pond fijne koekjes, met wat weespermoppen er in, bij Vermeulen kostte f 0,30. Brood

werd wel vaak gebakken in de hete oven. Bijvoorbeeld half wit, half krenten. We kneedden het in een oud zijvat. Later deed ik dat vaak, dan werd het luchtig. Overigens leefde men vrij sober. (...) Nog iets over het gebruik van de keuken en het achterhuis. De keukenvloer (hoekige geelzwarte tegels) werd geschrobd 2x per week. Via de tuin liep het erg in. De dochter van Reinder Strijker (slager op 't Slood) was erg zindelijk. Na 't schrobben was de vloer dan met jute zakken geplaveid, wat wij allesbehalve waardeerden. Zoals alle leveranciers kwam haar vader horen en brengen aan de achterdeur, waar ook een bel aan zat. Hij kon heel welsprekend zijn waar aanprijzen en had het vlees in een langwerpige hak op zijn schouder. En daar overheen hing een hagelwit servet. In de keuken hing naast de langwerpige spiegel de Friese klok. Als 's zondags de dienstbode in de kerk trouwde (dat gebeurde van de betrekking uit) stond met zeepleeters op de spiegel: Leve de bruid. Aan de zolder tussen de balken heeft wel eens aan de wiemel iets van de slacht gehangen, maar later niet meer. Mijn vader mocht het ook niet hebben. (...) Dat was allemaal vóórdat wij met twaalf jaar de deur uitgingen.'

Tot zover de jeugdherinneringen. Op haar twaalfde vertrok ze naar een meisjesschool in Utrecht. Later studeerde ze piano op het conservatorium in Amsterdam. De brieven schrijfster trouwde, ging met haar man naar Den Haag, en haar ouders trokken naar Zeist, toen haar vader 70 was. Hoe verder met het huis? *"Het grote huis was niet te verhuren, alleen aan Aardenburg voor f 400,- in het jaar. Na een jaar was de achtertuin een woestuinij wie had belang bij het kweken van groenten en vruchten? U weet het vervolg. Eindelijk, toen het niet goed meer was te onderhouden, werd het alles verkocht aan de Assurantie voor f 20.000,-. Ongelooflijk! Helaas hebben wij geen meubels meer die daar in stonden. Mijn ouders moesten in Zeist ook hun huis tijdelijk afstaan aan de bezetter en met dat verhuizen ruim je telkens op. (...) De verwaarlozing van de tuin ging mij het meest aan 't hart en ik hoop dat de gemeente er nog eens een park van maakt en het bijvoorbeeld park Veenendaal of Rahderpark noemt als herinnering aan de man die het zo prachtig liet aanleggen en er helaas niet veel van heeft kunnen genieten."*

DE BRONNEN

Deze studie heeft slechts zijdelings gebruik gemaakt van eerdere publicaties. Alle bronnen werden namelijk opnieuw nagetrokken. Een boek als 'Huizen van Stand' (J.Bos, F.J.Hulst, P.Brood e.a., Boom, Meppel 1989) is op het verkeerde been gezet door de verwisseling van het hoofdhuis met het poortgebouw, zodat het gehele beeld hier moest worden omgewerkt. Een deel van de bronnen is in de tekst zelf al genoemd. De hardstedenregisters vindt u in het archief van de gemeente Hoogeveen (OAH 172-174). Daar kunt u ook de dossiers opvragen rondom Hoofdstraat 9 uit de tijd dat hier een gemeentelijk museum was gevestigd, evenals de politierapporten, en de stukken van het kerspel Hoogeveen. In het Drents Archief vindt u in het archief van het Huis te Echten informatie in de nummers 54, 56, 117, 118, 119, 273, 417, 421, 431, 478, en 830. Wie dit 'spoor' volgt, zal alle informatie aantreffen zoals hier is verwerkt. Verder is gebruik gemaakt van het kadaster, de boeken van de burgerlijke stand, successiememories (dit alles op alledrenten.nl) en eigen observatie van panden en terreinen. De foto's maken deel uit van de eigen collectie van de auteur. Ze zullen echter ook in veel andere collecties voorkomen. Er is zoveel onderling uitgewisseld, de afgelopen 40 jaar, dat het lastig is om aan te geven wat waar allemaal vandaan is gekomen. Kranten: zie www.delpher.nl. Opgelet: op de gevel van Hoofdstraat no. 9 zit nog steeds een bordje wat zegt dat dit het oude landhuis zou zijn geweest. Die info is dus al lang achterhaald.

HERENHUIZEN EN WERF NIEUWBOUW OP VOORMALIG VENENDAL

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2018 albertmetselaar@home.nl

De panden Hoofdstraat 1, 3 en 5, in het begin van de 20^e eeuw, deels verscholen achter de bomen. Op de voorgrond het Tonckensbrugje. Toen het landgoed Venendal nog als zodanig functioneerde was een brugje ontkenbaar. Het terrein van Venendal was afgesloten. Toen de heren van het dorp er hun panden bouwden was een brugje een vanzelfsprekendheid.

Het landgoed Venendal was verleden tijd. Er verzezen nieuwe panden op de plaats van het poorthuis en het oude hoofdhuis. We zien tevens dat na de versnippering van de grond er nieuwe panden werden gebouwd, waar ze daarvoor niet stonden. En dat waren niet de minsten. De status van dit stukje Hoogeveen groeide zodanig, dat de Hoofdstraat ter plaatse ook wel Heerestraat werd genoemd. We richten ons hier op de nieuwe panden Hoofdstraat 1, 3, 5 en 11, alle gebouwd op de grond van het omsloten landgoed, en sluiten af met de scheepswerf op het weiland ten oosten ervan. Hiervan staan de panden aan de Hoofdstraat nog in oude glorie. De werf is verdwenen. Wie langs het Museumlaantje oostwaarts loopt, kan zich als volgt een beeld vormen van de oude grens: 1/3^e van de muziekschool, het westelijke stuk, is binnen het landgoed, op de gracht of op de oude singel gebouwd. 2/3^e ervan staat in het voormalige weiland, buiten het omsloten deel. Het appartementencomplex 'Symfonie' staat in het oude weiland buiten de gracht. Het terrein erachter en de garages waren ooit de oostelijke strook binnenterrein, gracht en singel. Het parkeer-

terrein 'de Markt' en de Tamboerpassage ten zuiden ervan waren eveneens ooit weiland van Venendal. We lopen nu de oudere panden een voor een bij langs:

HOOFDSTRAAT 5

In 1872 worden het weiland A 864 en hakbos A 865 door Anne Willem van Holthe tot Echten herkaveld en gedeeltelijk verkocht aan de familie Pet van Venendal. De jonkheer houdt zelf nog vier stukken van dit weiland en bos over, in de vorm van twee perceeltjes tuin, een stukje bos en een laan. Een van de stukjes tuin, perceel A 2436, wordt in 1880 gedeeltelijk verkocht aan notaris Lusing Tonckens. Dit wordt weiland A 2979. De notaris is dus niet geïnteresseerd in de tuin, en als weiland is het ook niet veel. Blijkbaar wil hij vooral de huisplaats die er ligt. Maar niet voor zichzelf. Notaris Mr. Joachimus Lusing Tonckens en consorten verkopen in 1881 weiland A 2979 aan burgemeester Ebbinge. Op dit weiland A 2979 sticht burgemeester Lambert Wicher Ebbinge een herenhuis en erf, met een tuin erbij. Volgens het kadaster is dit in het dienstjaar 1883, oftewel het kalenderjaar 1882.

De aanbesteding heeft plaats op 14 april 1881, zo lezen we in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 7 april van dat jaar. Dat is in hotel Luinge, om 13.00 uur. Tekeningen en bestek liggen op het kantoor van de architect, H.E. Hoeksma te Hoogeveen. Foutje van de krant, het gaat om Hoegsma. Wel betalen, zoals gebruikelijk. Bestekken kosten f 0,50. Het terrein is in maart nog helemaal onder water gelopen, zo lezen we in de Hoogeveense Courant van de 12^e van die maand. De bouw kan echter gewoon in mei beginnen. Op 20 mei 1881 wordt er een steen gelegd, herinnerend aan het begin van de bouw. Het pand is dus gebouwd in 1881 en de inschrijving in het kadaster is om wat voor reden dan ook verlaat. Ebbinge woont hier met zijn echtgenote Margaretha Geertruida Diephuis.

Een portret van burgemeester Ebbinge, te vinden in de trouwzaal van het oude stadhuis van Kampen.

In 1885 wordt Ebbinge burgemeester van Kampen. In 1886 wordt het pand Hoofdstraat 5 verkocht aan huisarts Jan Rudolph Meijeringh (1855-1942). Hij is getrouwd met Hester Maria Cornelia Carsten (1855-1922), dochter uit de oude Hoogeveense familie Carsten en erfgename van bezittingen van de Carstens op de Krakeelse Wijken rond Veenlust. De geneesheer wordt vervolgens ook directeur van de NV tot Exploitatie van de Gronden Veenlust te Hoogeveen. Dochter Johanna Gesina Meijeringh trouwt in 1915 met Gerrit Huijbert Anne Kolff. Hij is 'ontvanger der registratie en domeinen te Hoogeveen', ofte-

wel ambtenaar bij de belasting. Hij is al in 1918 overleden. Dochter Johanna wordt weer inwonend bij haar vader op Hoofdstraat 5.

In 1893 wordt de grond van het pand hermeten. Er komt dan een schuur op papier. In 1911 is er weer bijbouw. Dokter Meijeringh en zijn dochter vertrekken in de 30'er jaren naar Arnhem. Het pand en zijn praktijk komen in handen van dokter Jan W.A. van der Wal. Deze doet pand en praktijk in 1959 over aan dokter Aart Buijs, die er eveneens jarenlang woont. Een bijzonder initiatief in de jaren daarna is de opening van een galerie, in 2009, onder leiding van de familie Nijmeijer-Otten. Ze hebben het pand van binnen en van buiten prachtig gerestaureerd. Er is nog veel meer te vertellen van dit pand en de andere panden en hun bewoners, over de laatste decennia. Maar we houden het hier summier, omwille van de privacy. Wat nog wel bijzonder is, is dat we aan de hand van woningkaarten ook de inwonende dienstbodes uit de periode 1940-1980 kennen. Dit zijn bij Hoofdstraat 5:

Aleida Ringenier (?-1945). Jantje Nijmeijer (?-1942). Baukje Schilstra (1942-1947). Hillegonda Hemstede (1945-1946). Niesje Bisschop (1946-1948). Trijntje Vlietstra (1947-1947). Johanna B. van Leeuwen ('47-'48). Dirkje Blokzijl (1948-1954). Hendrika R. Donker (1948-1950). Luctresia Koes (1950-1954). Manna Binnenmars (1954-1956) Hendrika Sok (1954-1955).	Geertje Otten (1955-1960). Aaltina Smit (1956-1959). Louisa J. Versluis (1960-1960). Johanna C. van Egten (1960-1961). Roelofje van der Weide (1963-1964). Femmigje A. Zantinge (1964-1965). Johanna Bisschop (1966-1968). Kostgangers: Dirk M. Miete (1944-1945) Franz H.S.Swen (1945-1945)
--	---

HOOFDSTRAAT 3

In 1881 verkoopt jonkheer Anne Willem van Holthe tot Echten uit Assen een deel van het weiland op het voormalige landgoed Venendal aan Jan Klooster, vervener te Hoogeveen. Hij sticht daar in 1882 een huis, kadastraal bekend als A 3399. In 1891 worden huis en erf verkocht aan de Vereniging de Kerkelijke Kas. Dit is een vereniging waarmee het onroerend goed wordt beheerd van de Dolerende Gemeente van Hoogeveen. In 1886 en daarna scheiden door heel Nederland leden van de Hervormde Gemeenten zich af, de Doleantie, en vormen nieuwe gemeenten. Dit pand is de pastorie van de Dolerenden geworden. In 1897 is de pastorie weer verkocht, en wel aan de Nieuw Echtense Veencompagnie. Dit is een compagnie van de familie van Holthe tot Echten voor het vervenen en graven van kanalen in het zuidoosten van Drenthe. In 1897 wordt er ook een schuur bij gebouwd. Het pand en de schuur worden al in 1898 doorverkocht aan jonkheer Johan Hora van Holthe tot Echten, een zoon van Anne Willem, directeur van de Drentsche Kanaal-Maatschappij. Er komt dat jaar een tweede schuur bij. In 1899 is er opnieuw sprake van 'stichting'. Er komt weer een schuur bij. In 1906 wordt er weer iets bij

gebouwd. In 1924 is er sprake van boedelscheiding. Johan Hora is in 1918 overleden, maar woont hier dan al niet meer.

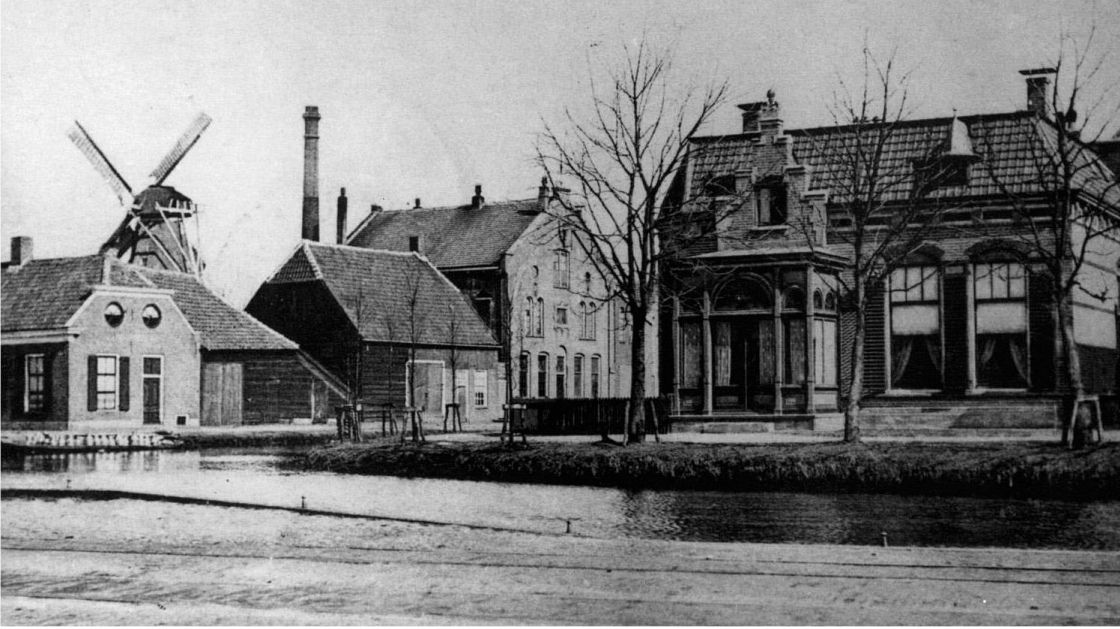
Wie wonen er? We vinden over de jaren 1890-1899: Paulus Nicolaas Kruijswijk (predikant van de Dolerenden), Cornelis Simon Boss (eveneens predikant) zijn weduwe Henderika Vester en Jonkheer Johan Hora van Holthe tot Echten. Als deze naar Hoofdstraat 1 is verhuisd woont hier enige tijd vervener Pieter Jan van den Bergh, die in 1909 weer met zijn vrouw Antoinette Dommers naar Emmen verhuist. Na Hendricus Haga, Jan Berghuis (arts) en Jan Koetsier vestigt zich hier Johannes Mulder. Hij komt per 7 september 1920 over uit Amsterdam. Hij wordt in 1943 door de Duitsers doodgeschoten, op het terrein waar we nu De Santbrincke vinden. Dit als represaille voor het doden van het verzet van drie personen in Schoonebeek, tijdens een mislukte overval op het distributiebureau aldaar. Zijn weduwe woont er nog tot 1950. Nadien wonen hier (gegevens tot plm.1980) notaris Eeltje Visser, Jan Drent en Gerrit Stuifzand. Het wordt weer een notariskantoor onder mr. D.Westinga van 1 januari 1997 tot 30 september 2017. Dienstbodes en kostgangers, '40-'80:

Petronella Hartingsveld (?-1942). Zwaantje Kikkert (?-1942). Klaasje Bergman (1942-1943). Eeltje Visser, notaris (1944-1945). Willem L.J.Mulder, zoon (1948-1950).	Johanna A. van de Kerk (1950-1950). Hendrikje Bekelaar (1951-1953). Jantien van Egten (1953-1956 en 1957-1960). Rudy B.H. Mensing (1980-1980).
--	---

HOOFDSTRAAT 1

De tuin op de noordkant van Hoofdstraat 3 ligt op de noordwestpunt van het voormalige landgoed Venendal. Voordien is het weiland en hakbos. Dit wordt in 1882 de tuin van Hoofdstraat 3 en wordt met dit huis mee verkocht. De tuin en een stuk weg worden in 1897 verkocht aan de Nieuw Echts Veencompagnie. In 1897 worden de grond bij hun bezittingen ingeschreven als tuin en schuur. De schuur is nieuw gebouwd. In 1898 worden de tuin en de schuur al weer door verkocht aan jonkheer Johan Hora van Holthe tot Echten. In 1898 wordt er een tweede schuur op gebouwd. In 1899 komt het tot nieuw- of bijbouw en wordt de grond verenigd met die van het pand ernaast, Hoofdstraat 3. In 1902 wordt 7 are en 15 centiare van de tuin op dit perceel verkocht aan de schoonmoeder van Johan Hora. Dat is Catharina Uniken (1827-1904), de weduwe van Johannes van der Tuuk. De oude dame laat in 1902 voor zichzelf nog een nieuw huis bouwen, ontworpen door architect Carmiggelt uit Hoogeveen. Dit is het pand dat we nu kennen als Hoofdstraat 1. Daar kan ze nog twee laatste levensjaren doorbrengen. Ze overlijdt in haar woning op 12 december 1904. In de successiememorie (beschrijving van de erfenis) is sprake van *“Een huis en erf, staande en gelegen op Noord te Hoogeveen, aldaar kadastraal bekend in sectie O, nummer 1289, groot zeven aren, vijftien centiaren”*. De woning gaat in eigendom over op Johan Hora van Holthe tot Echten.

Hierna: Zicht op de Willemskade, Hoofdstraat 1 en 3.

Hoogeveen. Heerenstraat.

Hij verlaat het pand ernaast om hier zelf te gaan wonen. Hij laat in 1906 op de noordkant van het pand een vertrek aan het pand bouwen, terwijl er dat jaar ook nog een schuur bij komt. Wat veel schuren. We zien de schuren op oude ansichtkaarten, met een ingang op het Noordse Opgaande en een boothuis. Te denken valt aan opslag voor de Drentsche Kanaal-Maatschappij. Johan Hora overlijdt in 1918. Dochter Catharina Martha van Holthe tot Echten (1884-1971) trouwt met Jonkheer Marinus Willem Cornelis de Jonge (1881-1943), eveneens directeur van de Drentsche Kanaal-Maatschappij. Ook hij wordt in 1943 door de Duitsers doodgeschoten, op het terrein van De Santbrincke. Zijn weduwe woont hier nog tot 19 mei 1947. De volgende bewoners zijn Gerrit Ounes Bakkernes (werk- en vliegtuigbouwkundige, directeur van de Carrosseriefabriek Hoogeveen, Motor Kracht). Na zijn vertrek in 1979 woont er Hans Vogelesang. Hij is van 1974 tot 1984 rector van de regionale scholengemeenschap 'De Groene Driehoek', en schrijft diverse boeken over Anton Pieck. Later zitten hier onder meer het makelaarskantoor Otten en Vermaas en het Toon Hermanshuis. Dienstbodes en kostgangers, 1940-1980:

<p>Geertje Kattouw (?-1943). Jentje Duinkerken (?-1941). Margareta C Bruck (1942-1943). Boukje van der Ploeg (1943-1946). Leonardus J. Aardenburg en gezin (1946-1949). Aaltje Profijt (1948-1949).</p>	<p>Grietje Thalea Jonker (1949-1950). Dimphena Joosen (1950-1951). Anna Van der Meulen Kuneë (1951-1961). Trijntje Vollema (1951-1961). David J. Huijjer (1961-1971).</p>
--	---

HOOFDSTRAAT 11

Jan Winkel (1828-1870) is brander en vervener. Hij en zijn vrouw Maria Veningen (1829-1896) wonen op Slood, aan de huidige Alteveerstraat, huis B 38. Als Jan daar overlijdt zijn er enkele jonge kinderen en een bloeiend bedrijf. De nalatenschap bestaat uit grond, huizen en veen in de gemeenten Hoogeveen en Hardenberg. Maria Veningen en de mombers besluiten dat ze het erfdeel van de nog minderjarige zoon Jan Winkel (geb.1856) zullen investeren in een woning. Natuurlijk zal Jan zelf ook hebben meegepraat, maar voor de wet is het een zaak van moeder en voogden. De eerste aankoop is een strook grond van 13 are en 20 centiare. Het is de grond van de laan, singel, van Venendal, direct naast het poorthuis Hoofdstraat 9, inclusief de helft van de gracht. De grond wordt in 1878 gekocht van Johanna Cornelia Jacoba van der Lely. De gracht is al gedempt. Deze grond is aan de weg te smal voor een woning. Er wordt nog wat grond bij betrokken van de bureu, Jan Freseman Gratama en Johanna Cornelia Jacoba van der Lely, waardoor een huisplaats met erf gevormd kan worden, groot 17 are en 10 centiare. Het eigendom van deze huisplaats blijft wat onduidelijk, want de eigenaren van de erbij betrokken grond blijven mede-eigenaren van een deel het perceel.

Op woensdag 3 juli 1878 wordt op verzoek van Maria Veningen, weduwe Winkel, om 12 uur in de middag in hotel Luinge de aanbesteding gedaan. In de advertenties vooraf lezen we over *'het bouwen van een ruime burgerbehuizing, met bijlevering*

van al de benodigde materialen'. De bestekken zijn gemaakt door H. Hoegsma, architect te Hoogeveen. Om wat voor reden dan ook duurt het nog even voor de bouw een feit wordt. Het kadaster spreekt van stichting van het huis in het dienstjaar 1881, wat gelijk staat aan kalenderjaar 1880. Het wordt een herenhuis, zoals deze in die dagen meer werden gebouwd, en waarvan er momenteel maar weinig meer in Hoogeveen van over zijn. Zoon Jan Winkel trouwt 20 juni 1879 te Hoogeveen met Grietje ten Klooster. Hij is ingeloot als soldaat, maar heeft een plaatsvervanger aangesteld. Deze is bij Jans huwelijk nog dienende bij het 6^e Regiment Infanterie, waar hij 5 mei 1876 is ingelijfd. Jans moeder geeft toestemming voor het huwelijk. Door dit huwelijk wordt hij meerderjarig. Het oudste kind van dit echtpaar is weer een Jan. Hij wordt op 3 april 1880 geboren in het pand A 10, oftewel in wat we nu kennen als Hoofdstraat 11. Vader Jan noemt zich bij aangifte vervener.

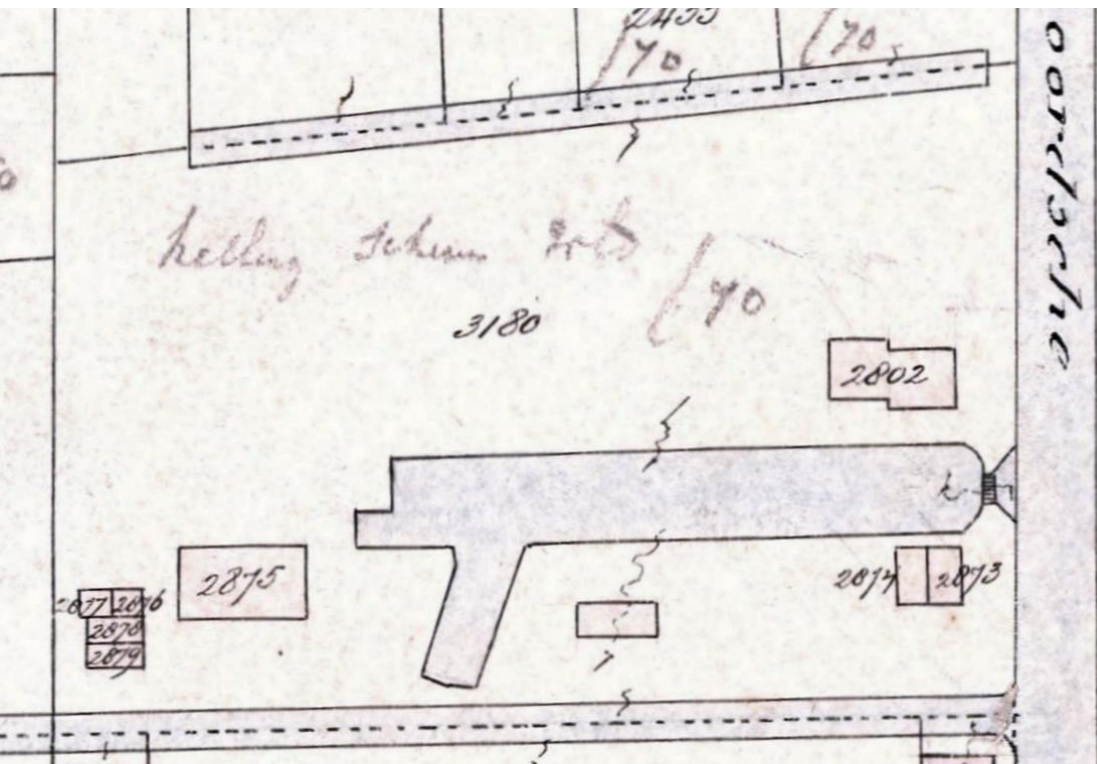
<p>Hoofdbewoners tot 1945: Jan Winkel, vervener. Jentje Winkel, zus. Pieter van Andel, notaris. Johanna Zeeman, wed. Van Andel. Pieter van Andel. Roelof Winkel. W.Robaard, wed. Winkel. Hermannus Schipper, tandarts, gefusilleerd bij Woeste Hoeve. Bauke Wildschut. Murkje Jacomina T Wildschut, wed. Schipper.</p> <p>Hoofdbewoners (tot 1980): Arie Kaajan, Arie, tandarts (1945-1979). Johan P.G. Kaajan. Nico Petstra (vanaf 1980).</p>	<p>Kostgangers en dienstboden:</p> <p>F.A.Reiziger (?-1940). Hendrikus A.A. van Breukelen (1943-1945). Michiel C. van der Pol (1943-1945). Arie M. Kaajan (1945-1945). Catharina J. Knegt (1948-1949). Margje Waninge (1949-1950). Johanna M. van Houte (1949-1949). Helmut H.R. Lemaire (1949-1950). Geesje Mulderij (1950-1951). Jantje Ham (1952-1952). Johanna Ham (1952-1955). Trijntje Wildschut (1955-1959). Koertdina Hoogeveen (1960-1964). Trijntje Jager (1964-1966). Christina Z. van der Laan (1965-1965). Roelofje Groote (1966-1967).</p>
---	---

DE HELLING, DE SCHEEPSWERF VAN BOTTER

Timmerman Lambert Harms Botter koopt in 1876 het weiland A 866 (84,4 are) ten oosten van het omsloten landgoed, hakbos A 869 en de laan vanaf Noord, met de helft van de aanliggende gracht, van Jonkheer Anne Willem van Holthe tot Echten. Botter heeft voordien al toestemming gevraagd om aan het Noordse Opgaande een sloopstimmerwerf op te richten. B&W van Hoogeveen gaan akkoord, na de gebruikelijke procedure van bekendmaken en wachten op eventuele bezwaren. Op de 25^e november 1875 wordt door B&W het besluit genomen dat Lambert aan de slag kan gaan. Maar de werf, dat duurt nog wel even. In 1877 worden in het weiland aan het Noordse Opgaande twee woningen en een schaapstalling gebouwd. Lambert verkoopt dat jaar de woning waar hij tot dan toe onder dak is geweest en vertrekt

naar een van de panden op Noord. In 1878 worden een schuur, vier huizen en een scheepshelling in het weiland gebouwd. In 1880 komt er nog weer een schuur bij de helling. De helling vormt samen met het omliggende terrein en de schuren de werf. Bij de helling moeten we denken aan een schuin aflopend stuk grond, met daarop stevige balken, om een afgebouwd schip in het water te laten glijden, of een te repareren schip op het droge te trekken. Er wordt dan ook een 'hellinggat' gegraven, een stukje vaarwater, uitlopend in het Noordse Opgaande, om de schepen van en naar de werf te laten varen. We zien dit prominent aanwezig op oude kaarten. Er is op deze wijze een zo opvallend complex ontstaan, in het voormalige weiland van Venendal, dat er een nieuwe streeknaam ontstaat. Bij de huizen op de zuidkant van het Noordse Opgaande, nu Willemskade, spreekt men van de streek 'de Helling'. De werf zelf is na de dood van Botter (1913) teloor gegaan. In 1919 wordt hij te huur aangeboden. Het hellinggat wordt gedempt als hier de huidige Willemskade ontstaat, bij de demping van dit deel van het Noordse Opgaande. Dit gebeurt in 1949. Daarop volgend legt de gemeente Hoogeveen er een marktterrein aan.

Onder: de kadastrale belastingkaart van plm. 1885. Rechts is het noorden. 2802 en 2803: twee in 1877 gestichte woningen. Daarvan wordt 2803 in 1878 gesplitst in 2873 en 2874. Lambert Harms Botter woont in 2802. 2875: een schuur. Samen met de woningen 2876 t/m 2879, de helling en het hellinggat gesticht in 1878. De ongenummerde schuur is van 1880. Hierna tweemaal zicht op Noord. De grote boerderij in het midden is het woon- en bedrijfspand van Lambert Harms Botter. De schuren met puntdaken zijn van jhr. Johan Hora van Holthe tot Echten en staan achter het pand Hoofdstraat 1. Opvallend is het boothuis, eveneens horend bij dit pand.

In de Gouden Eeuw kende Nederland vele buitenplaatsen. Landhuizen met prachtige tuinen, vaak aan het water. Eén daarvan lag op de

noordkant van het toenmalige dorp Hoozevee. Het was het landgoed Venendal, gesticht door Hendrik Schaep, Proost en Aartsdiaken van het kapittel van St. Marie te Utrecht. Als de gemeente Hoozevee in 1920 het dorp gedetailleerd in kaart laat brengen, is van Venendal alleen

nog het oostelijke deel van de gracht over. Dit boekje beschrijft de geschiedenis van Venendal, het landgoed en het landhuis, en het uiteen vallen van het landgoed in percelen met nieuwe herenhuizen. U vindt ze terug aan het begin van de Hoofdstraat. Het zijn de oneven nummers 1 t/m 11.